

FACULTAT DE TRADUCCIÓ I D'INTERPRETACIÓ

GRAU EN ESTUDIS D'ÀSIA ORIENTAL

TREBALL DE FI DE GRAU

Curs 2017-2018

**El cinema xinès a Espanya
Vies d'entrada i canals de distribució**

**Àngela Altisent Altisent
1330333**

**TUTOR/A
SARA ROVIRA-ESTEVA**

Barcelona, 9 de juny de 2018

UAB
**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Dades del TFG:

Títol: El cinema xinès a Espanya: vies d'entrada i canals de distribució.

Autora: Àngela Altisent Altisent

Tutora: Sara Rovira-Esteva

Centre: Facultat de Traducció i Interpretació, Universitat Autònoma de Barcelona

Curs acadèmic: 4rt curs

Paraules clau:

Cinema xinès, Xina, cinema, vies d'entrada, distribució, Espanya, festivals.

Resum del TFG:

Amb aquest treball s'intenta crear una fotografia del panorama de pel·lícules d'origen xinès que han arribat a Espanya, fent zoom en les vies i criteris d'entrada de les produccions, fixant-se en el mètode d'entrada al país (distribuïdora o festival), la importància dels premis, l'impacte del ressò internacional en la seva distribució interior i els gèneres més demanats. A més, recopila informació sobre la seva traducció al castellà i el català, les seves emissions per televisió i les seves projeccions en festivals nacionals.

Avís legal:

©Àngela Altisent Altisent, Barcelona, 2018. Tots els drets reservats.

Cap contingut d'aquest treball pot ser objecte de reproducció, comunicació pública, difusió i/o transformació, de forma parcial o total, sense el permís o l'autorització de la seva autora.

Datos del TFG:

Título: El cine chino en España: vías de entrada y canales de distribución

Autora: Àngela Altisent Altisent

Tutora: Sara Rovira-Esteva

Centro: Facultad de Traducción e Interpretación, Universidad Autónoma de Barcelona

Curso académico: 4rto curso

Palabras clave:

Cine chino, China, cine, vías de entrada, distribución, España, festivales.

Resumen del TFG:

Este trabajo intenta crear un fotografía del panorama de películas de origen chino que han llegado a España, haciendo zoom en las vías y criterios de entrada de las producciones, fijándose en el método de entrada al país (distribuidora o festival), la importancia de los premios, la repercusión internacional en su distribución interior y los géneros más demandados. Además, recopila información sobre su traducción al castellano y catalán, sus emisiones por televisión y sus proyecciones en festivales nacionales.

Aviso legal:

©Àngela Altisent Altisent, Barcelona, 2018. Todos los derechos reservados.

Ningún contenido de este trabajo puede ser objeto de reproducción, comunicación pública, difusión y/o transformación, de forma parcial o total, sin el permiso o la autorización de su autora.

TFG's data:

Title: Chinese cinema in Spain: ways of entrance and distribution channels

Author: Àngela Altisent Altisent

Tutor: Sara Rovira-Esteva

Centre: Faculty of Translation and Interpreting, Autonomous University of Barcelona

Academic year: 4th year

Keywords:

Chinese cinema, festival, China, movies, distribution, Spain.

TFG's summary:

This Bachelor's Degree Final Project's objective lies in the study of a listed number of Chinese origin films which have arrived Spain in order to determinate their impact to the Spanish public. With this purpose in mind, I have paid attention to the ways and criteria of introduction of the productions, their method of entrance (by distributor or festival), the importance of the prizes, the impact of international repercussion in its internal distribution and the most demanded genres. It also includes information about its translation into Spanish and Catalan, television broadcasts and its screenings at national festivals.

Legal notice:

©Àngela Altisent Altisent, Barcelona, 2018. All rights reserved.

None of the content of this academic work may be reproduced, distributed, broadcasted and/or transformed, either in whole or in part, without the express permission or authorization of the author.

ÍNDIX

1. Motivació i objectius	6
2. Metodologia de treball	8
3. Resultats	15
3.1. Les distribuïdores	15
3.2. Les vies d'entrada	21
3.3. Els gèneres de les pel·lícules	23
3.4. La traducció de les pel·lícules	25
3.5. Les edicions en VHS, DVD i Blu-ray	29
3.6. Les plataformes online i traduccions no professionals	33
3.7. Les televisions espanyoles	35
4. Conclusions	39
5. Annexos	42
Annex 1: Llistat de distribuïdores	42
Distribuïdores internacionals	42
Distribuïdores nacionals	42
Annex 2: Llista de les dades de contacte	46
Cadenes TV Espanya	46
Distribuïdores	46
Festivals i projeccions	47
Annex 3: Enquesta	49
6. Bibliografia	51

1. Motivació i objectius

D'ençà de la seva aparició el cinema ha estat, al meu entendre, una finestra a la cultura del poble del que provingui. Més enllà de les grans histories, emocions, efectes i personatges, hi ha petits deixos que el guionista presenta que, al treure'ls fora de la seva àrea geogràfica, poden sorprendre l'espectador i, alhora, salvar la distància per a introduir-lo a coneixements aliens. Aquest fet és el que m'ha portat a apreciar el cinema estranger amb uns ulls analítics. El detall d'una festivitats, la forma de celebrar-la o fins i tots els objectes que es mostren a l'escenari, poden ser una font d'informació cultural important.

Així doncs, com que el cinema i les seves possibilitats sempre m'han semblat altament atractius, vaig pensar que estudiar-ne concretament el d'origen xinès, regió amb la qual he arribat a crear un cert lligam durant la meva formació acadèmica, podria resultar encara més gratificant.

El món xinès va entrar a la meva vida per casualitat. La majoria de joves de la meva generació han tingut una primera aproximació asiàtica gràcies a la programació televisiva del nostre país, amb la gran quantitat de pel·lícules, però sobretot series, que s'han emès en antena. En aquest sentit la meva atracció cap al món asiàtic va començar de forma bastant corrent però no va ser fins a l'elecció de la carrera universitària que es va fer més patent el desig concret d'estudiar el món xinès en concret.

Aquesta primera fascinació pel món del cinema, en especial l'estranger, unida a un interès asiàtic i maximitzada per la formació acadèmica universitària, van fer que acabés agafant les meves primeres reflexions i les passés a una visió més global: el conjunt de pel·lícules d'una determinada cultura o àrea geogràfica introduïdes a una altra, conformaria la visió popular que se'n té dins de la regió d'arribada. Per tant, el món xinès hauria creat un impacte a Espanya i la comunitat en la qual resideixo, a través del petit món cultural que hagués arribat en forma cinematogràfica.

La motivació per fer aquest treball enllaça amb el seu objectiu: intentar crear una fotografia del panorama de pel·lícules xineses que han arribat a Espanya. Aquesta fotografia fa zoom en les vies i criteris d'entrada de les produccions, fixant-se en el mètode d'entrada al país (distribuïdora o festival), la importància dels premis i l'impacte

del ressò internacional en la seva distribució interior, a més a més dels gèneres més demanats.

2. Metodologia de treball

El primer pas a seguir, un cop elegit el tema del treball i realitzada la primera reunió amb la tutora del Treball de Final de Grau (TFG), va ser crear un document on començar a posar per escrit les idees de com enfocar el treball. Aquestes primeres idees incloïen completar la informació d'una base de dades proporcionada pel grup de recerca TXICC.¹ Per a aquest fi, es va començar amb la creació d'una llista de noms clau amb els quals m'havia de posar en contacte per tal d'aconseguir la informació necessària per a la realització del treball.

Arribat aquest punt, vaig dividir les fonts d'informació del treball en tres grans pilars: distribuïdores, festivals i televisions. La llista de noms de les fonts d'informació inicials es va ampliar a mesura que anava avançant el treball i obtenia informació. Finalment va acabar sent la següent (Vegeu *l'Annex 2*):

- Distribuïdores (10): A Contracorriente, Caramel Films, Cine Asia, European Dreams Factory, Golem Films, Isaan Entertainment, Karma Films, Mediatres Estudio, Selecta Vision i Vértigo Films.
- Festivals (12): Barcelona Asian Film Festival (BAFF), Casa Asia Film Week (CineAsia), Cineclub de l'Institut Confuci, Festival de Cinema Fantàstic de Màlaga (Fancine), Festival Internacional de Cinema de Gijón, Festival Internacional de Cinema de San Sebastián, Festival Internacional de Cinema Fantàstic de Sitges, Festival Nits de cinema oriental de Vic, Filmoteca de Andalucía, Filmoteca de Catalunya, Lychee Film Festival Barcelona i Setmana Internacional de Cinema de Valladolid.
- Televisions (9): Canal Sur, Compañía de Radio-Televisión de Galicia (CRTVG), Corporación de Radio y Televisión Española (RTVE), Euskal Irrati Telebista (EITB), Fundación Atresmedia España, Mediaset España Comunicación, Radio Televisión Madrid (Telemadrid), Radiotelevisión Valenciana (RTVV) i Televisió de Catalunya (TVC - CCMA).

Un cop elaborada la llista, vaig buscar els correus electrònics de contacte per a cadascun d'aquests organismes amb la finalitat de poder enviar un missatge per a explicar-los el meu Treball de Final de Grau i sol·licitant-los la informació que em poguessin

¹ Vegeu <http://grupsderecerca.uab.cat/txicc/>.

proporcionar relacionada amb el tema objecte d'estudi. Així mateix, vaig demanar informació de contacte referent als responsables de la programació asiàtica, de cara a un futur nou contacte per a concertar una entrevista o passar-los una enquesta per a completar els objectius del treball.

En algunes ocasions vaig ser redirigida a d'altres seccions específiques de les institucions, a les quals vaig fer arribar el correu original de nou. En altres ocasions, deixant passar un temps prudencial, vaig enviar recordatoris de la meua sol·licitud, tement que el primer correu s'hagués extraviat o no hagués arribat a la secció correcta. Molts d'aquests recordatoris van tornar a ser repetits, al cap d'un temps, sense rebre'n cap notícia.

Les respostes que van anar arribant ho van fer de forma esglaonada i han estat diverses. Hi ha hagut recomanacions i suggeriments de webs que em podrien ser d'ajuda per a la recerca, i que posteriorment vaig comprovar per tal d'afegir-les a la bibliografia del treball, a més de guiatges per a poder trobar aquesta mateixa informació dins de la seva pròpia web. Per exemple, en el cas de la Televisió de Catalunya (TVC), em van enviar un enllaç que m'era desconegut i em va obrir les portes a l'arxiu històric de les pel·lícules visualitzades i doblades pels canals de TVC.² En altres casos, se m'ha fet arribar un llistat detallat –més o menys complert, segons la font- de la informació referent a les pel·lícules asiàtiques, fet que ha estat de gran ajuda.

Referent als resultats dels contactes amb els organismes prèviament mencionats, no s'han rebut respostes per correu electrònic de la gran majoria, tal com resumeixo a continuació:

- De les distribuïdores contactades, només Golem Distribucions, European Dreams Factory i Cine Asia han respost amb material o indicacions de valor per a l'estudi.
- De les televisions contactades, tant TVC, la Fundación Atresmedia España i Telemadrid han proporcionat una llista completa de l'històric de les respectives retransmissions de pel·lícules xineses en antena. TVC a través d'una pàgina web d'accés públic on s'agrupen les pel·lícules per anys i se'n dona informació sobre l'emissió, la modalitat de traducció i, de vegades, fins i tot el nom de l'empresa responsable de dita traducció, la seva projecció als cinemes o sales o la seva comercialització en DVD. Pel que fa Telemadrid i la Fundación Atresmedia,

² Vegeu <http://esadir.cat/filmoteca>

ambdós em van proporcionar una llista de les pel·lícules que havien retransmès via correu electrònic.

També s'ha rebut contestació del Fons documental de TVE, especificant les condicions sobre les quals permeten a investigadors consultar materials de les instal·lacions de RTVE. Vaig contestar acceptant-les i especificant concretament la meua petició, però el Fons només conserva programes de producció pròpia, així que no em van poder ajudar. Per tant, vaig tornar a enviar el correu de petició via formulari de consulta web a la pàgina de RTVE i, via correu electrònic, a la direcció de la corporació, però no n'he rebut resposta.

- En el cas de les projeccions, la Filmoteca de Catalunya ha estat l'única de la qual no se n'ha pogut extreure informació suficient tant mitjançant la cerca en línia com per contacte per correu electrònic.

Després de reenviar les comunicacions per correu electrònic i no rebre'n resposta, vaig passar al contacte telefònic. A continuació detallo el resultat d'aquestes trucades:

- La Filmoteca de Catalunya em va informar que lamentablement no existia una llista de les projeccions que els demanava però, em va proporcionar la direcció web del catàleg de les Biblioteques Especialitzades de la Generalitat.³ En aquesta pàgina web es poden consultar les pel·lícules que la Filmoteca de Catalunya, així com altres biblioteques catalanes, tenen en *stock*. Com que el fet d'estar presents a la biblioteca de la Filmoteca no en garanteix la seva projecció, tal com em van confirmar per telèfon, no s'ha usat aquesta font d'informació per a complementar el full de càlcul en què es recullen totes les dades del treball.
- Pel que fa Mediaset España, el seu consell va ser que reenviés el correu original, explicant la meua condició d'estudiant realitzant un Treball de Final de Grau, a Telecinco Cinema, organització per la qual no he pogut trobar un telèfon públic. Lamentablement, no n'he rebut resposta.

A aquesta feina de contacte directe se li ha d'afegir la recerca a la xarxa per tal d'aconseguir la informació que no em van proporcionar directament via telefònica o via correu electrònic. Seguint aquesta via, tant les pàgines web consultades com el resultat obtingut ha estat divers.

³ Vegeu <http://catalegclassicbeg.cultura.gencat.cat>

En primera instància, he començat per la llista de distribuïdores. Per elaborar aquest apartat, el catàleg de pel·lícules classificades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport del Govern d'Espanya ha estat la pàgina web de referència per excel·lència. Vaig introduir un a un tots els noms de directors de les pel·lícules que entraven dins de l'àmbit del treball amb la finalitat de poder emplenar els buits a la base de dades sobre les distribuïdores, el nombre d'espectadors, la recaptació i l'any d'estrena a Espanya. Un cop finalitzada aquesta primera introducció de dades, vaig aplicar el mateix procediment amb els títols de les pel·lícules (tant en anglès com en castellà), per a poder trobar-ne les que, per algun motiu, estiguessin entrades al catàleg com a directors desconeguts. Finalment, vaig realitzar una tercera recerca per nacionalitats de les pel·lícules, revisant el llistat de les produccions xineses, de Hong Kong i taiwaneses. A mesura que avançava el treball, anava trobant variacions dels títols de les pel·lícules de la llista o d'altres noms utilitzats per a referir-se als directors, així que va ser necessària una nova recerca per mirar de cobrir els buits que hi pogués haver ocasionats per la falta d'aquesta informació en les primeres cerques del catàleg.

També les mateixes pàgines web de les distribuïdores llistades prèviament han estat una important font d'informació, ja que els seus catàlegs en línia proporcionen una fitxa tècnica per a cadascuna de les pel·lícules que tenen en oferta.

Altres pàgines web de cerca que han tingut un pes important han estat els arxius dels diversos festivals inclosos al treball. Aquests arxius m'han permès emplenar buits sobre les pel·lícules incloses i premiades (palmarès) en les diverses edicions, així com també m'han proporcionat informació sobre les distribuïdores i la nacionalitat d'aquestes pel·lícules. Hi ha hagut vegades en que el propi arxiu dels festivals era insuficient a l'hora de reconstruir el seu recorregut d'entrada. Per això, he hagut de recórrer a entrades de *blog* que haguessin publicat en el seu moment informació sobre la programació d'anteriors edicions dels festivals,⁴ a hores d'ara ja inexistent dins de les pàgines oficials. A més a més, he utilitzat articles de diaris, com ara *El País*, que haguessin publicat articles sobre els festivals en el moment de la seva realització.

El recurs als diaris (*El País* i *El Mundo Deportivo*) també ha estat d'ajuda a l'hora de recopilar les dates sobre la primera emissió de pel·lícules xineses a les televisions de

⁴ Vegeu, per exemple, <http://www.asiateca.net/> , <http://archivo.miradasdecine.es/> o <http://aquiunamigo-elblogdeencadenados.blogspot.com.es> .

l'Estat espanyol, ja que ho publicaven a l'apartat de programació televisiva. Aquesta informació referent a les pel·lícules retransmeses per televisió la vaig organitzar creant una nova taula, independent de la principal del treball, on les noves columnes es poguessin diferenciar amb més claredat.

Posteriorment, vaig començar a mirar dades sobre el doblatge i la subtitulació de pel·lícules xineses, tant al castellà com al català. Les pàgines web que vaig emprar⁵ van ser suggerides per l'Atenció a l'Audiència de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA) al seu correu de resposta, i em van suggerir la possibilitat d'explorar la realització d'una llista de dobladors espanyols i catalans de les pel·lícules tractades.

Aquesta llista es va realitzar a partir de les fitxes publicades a les pàgines de doblatge en castellà i català. Vaig realitzar una cerca, introduint els títols de les pel·lícules llistades per a l'estudi, que em va permetre omplir buits sobre els traductors, la modalitat de traducció i l'any de traducció (estrena a Espanya) de les pel·lícules de la base de dades, així com conèixer dades sobre la seva edició en VHS, DVD i Blu-ray. En un primer moment també m'havia plantejat la possibilitat de llistar si la traducció d'aquestes pel·lícules havia estat directa o no, però les fonts que he trobat no m'han permès acabar duent a terme aquesta tasca.

Durant la recerca he anat trobant pel·lícules que no estaven incloses a la llista original que em va proporcionar el grup de recerca TXICC. Aquest fet em va suggerir una nova línia de treball, en la qual podia recopilar més informació i afegir-la al full de càlcul del treball, contribuint així a millorar la base de dades, creant-ne una de més completa. Així doncs, la llista originalment proporcionada pel grup de recerca consistia en 544 pel·lícules d'origen xinès, el nombre de les quals va augmentar fins a 577, contades en el moment de donar per a tancada la base de dades per a començar a extreure'n conclusions.

Les pel·lícules afegides són les que s'han trobat mencionades al catàleg de pel·lícules classificades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport del Govern d'Espanya, els catàlegs de les distribuïdores, els llistats de les pel·lícules emeses per les televisions espanyoles i els programes dels festivals inclosos en l'estudi, i que no s'havien inclòs en la base de dades original proporcionada pel grup de recerca TXICC. Per a aquestes s'ha buscat la informació necessària per a poder incorporar-les al full de càlcul, incloent-hi

⁵ Vegeu <http://esadir.cat/enllacos/tipus/eina/Cinema%20i%20doblatge>

tant dades pròpies de la fitxa tècnica com les corresponents a l'estudi realitzat en aquest treball.

Lamentablement, aquesta feina d'incorporació ha quedat incompleta, donada la gran quantitat de pel·lícules que s'han anat trobant durant la recerca i el temps limitat del qual disposava per a realitzar el gruix del catàleg. Així doncs, la base de dades resta inconclusa i oberta per a la seva futura edició.

Acabada la cerca dels films de la base de dades, es va realitzar un treball de localització de les pel·lícules que la conformen en format físic, és a dir en DVD, VHS i Blu-ray. Aquesta cerca es va concentrar en pàgines de venda en línia i va agrupar la informació obtinguda en un gràfic explicatiu (Vegeu l'apartat de *Resultats sobre Les edicions en VHS, DVD i Blu-ray*). La intenció era poder presentar un mapa de la venda de les pel·lícules d'origen xinès tractades per a poder arribar a explicar-ne els perquès darrera de la seva presentació física en el mercat espanyol, tals com la inversió i confiança de les distribuïdores, els suports més i menys utilitzats per a la seva edició i el temps d'espera entre la seva visualització en festivals i projeccions i el seu llançament físic per al gran públic.

Un cop es va donar per tancada la base de dades –referent a la realització d'aquest treball, com s'ha mencionat anteriorment, i no a un tancament definitiu-, vaig començar a redactar l'anàlisi corresponent a la informació recopilada. He acompanyat aquesta anàlisi de gràfics com a recurs per a facilitar-ne visualment la comprensió lectora. Els gràfics van necessitar de la creació d'un nou full de càlcul exclusivament dedicat a aquest fi, on es pogués editar sense perill de modificar les dades de la llista original.

Per a concloure i completar l'anàlisi va semblar necessària la realització d'una breu enquesta, d'unes 7 preguntes, per passar a les distribuïdores amb més pel·lícules d'origen xinès ofertes al seu catàleg (Vegeu *l'Annex 3*).

La intenció era a poder conèixer els seus mètodes de selecció de les pel·lícules xineses i esbrinar-ne dades sobre les ventes al terreny espanyol, tals com els gèneres i els mètodes de traducció més demandats i les perspectives comercials que les distribuïdores preveuen pel món fílmic sinòfon.

Per a aconseguir que l'enquesta fos més accessible per a les distribuïdores, es va publicar en línia utilitzant la plataforma de formularis de Google. A més, amb la finalitat que la

persona que acabés responnent les preguntes pogués elegir en quin idioma preferia fer-ho, es va enviar l'enllaç de dues enquestes iguals en les que només variava la llengua en la qual havien estat estat redactades, és a dir, en català o castellà.⁶

Dues de les distribuïdores escollides per a l'anàlisi han donat problemes a l'hora de poder-hi establir contacte. He intentat fer arribar el formulari a Manga Films i Lauren Films via correu electrònic, però totes les adreces electròniques conegudes d'ambdues empreses em retornaven els missatges. No es podien entregar perquè no es trobava el domini i perquè el servidor no estava ben configurat, respectivament. A més, l'accés a la pàgina web de Lauren Films S.A. dóna error perquè està suspesa.

Aquestes dificultats em van portar a investigar l'estat actual de les empreses de distribució anteriorment mencionades i vaig descobrir que el grup Lauren es va dissoldre el 2004⁷ i que Avánzit –grup empresarial espanyol actualment anomenat Ezentis- va integrar Manga Films a la filial audiovisual Telson al 2006.⁸ Per això, ambdues distribuïdores es trobaven fora de l'abast investigador de l'enquesta d'aquest treball.

Finalment, la plataforma de formularis de Google ha registrat dues contestacions de l'enquesta publicada, a partir de les quals s'han extret els resultats (Vegeu l'apartat de *Resultats sobre Les distribuïdores*).

⁶ Vegeu <https://goo.gl/forms/ENc3VExMrcDjYd833> i <https://goo.gl/forms/ApUnRACO5kv93nCk1>

⁷ Vegeu https://elpais.com/diario/2004/09/11/economia/1094853609_850215.html

⁸ Vegeu https://cincodias.elpais.com/cincodias/2006/07/29/empresas/1154180385_850215.html

3. Resultats

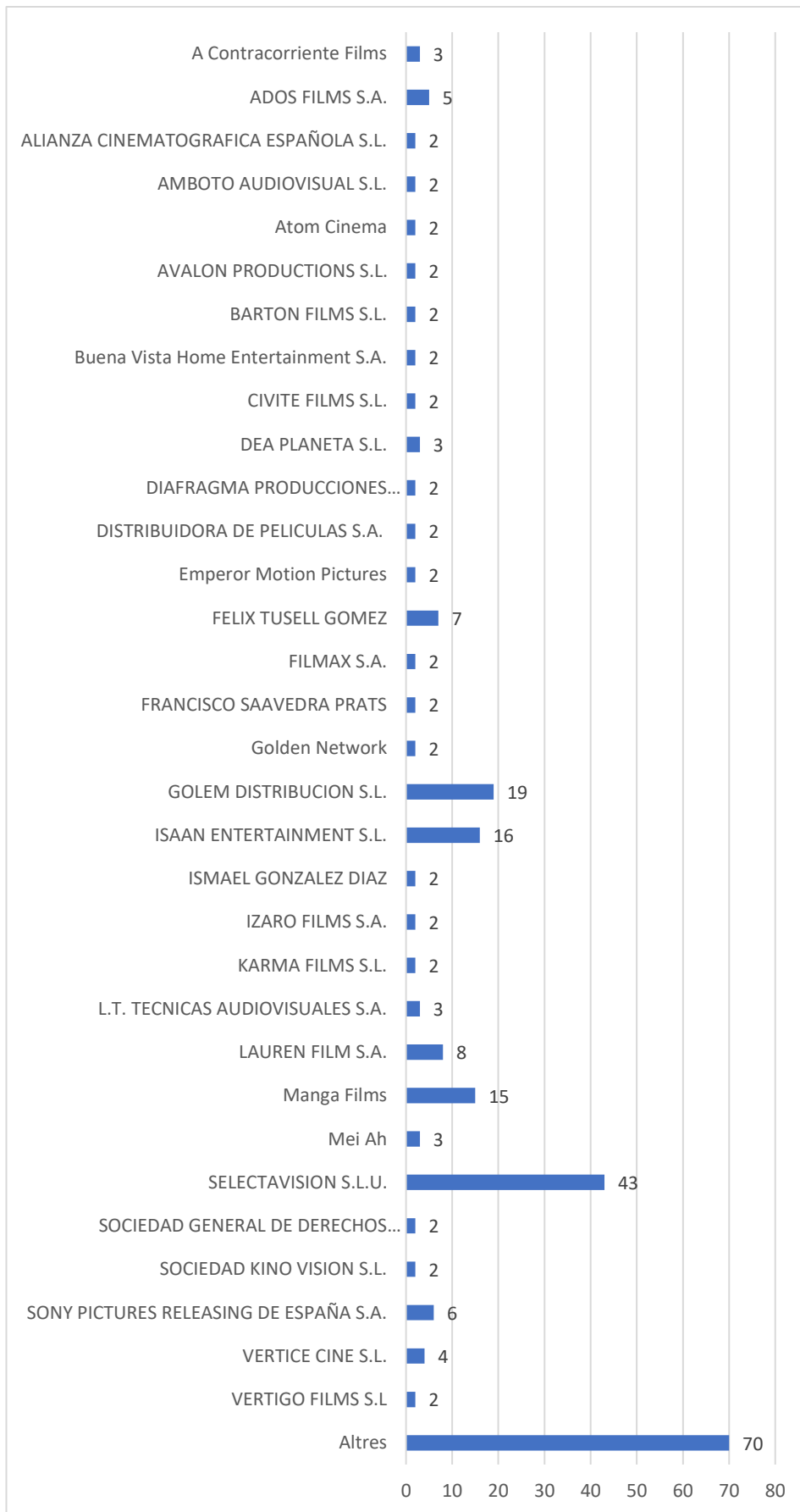
3.1. Les distribuïdores

La llista de distribuïdores amb la qual es va iniciar l'estudi, tal com s'ha mencionat anteriorment en la metodologia d'aquest mateix treball, és la següent:

- Distribuïdores (10): A Contracorriente, Caramel Films, Cine Asia, European Dreams Factory, Golem Films, Isaan Entertainment, Karma Films, Mediatres Estudio, Selecta Vision i Vértigo Films.

Aquestes 10 distribuïdores inicials constituïen el grup pel qual es va començar a revisar les pàgines web, els catàlegs i se'ls va enviar correus de contacte. Ara bé, en el moment de donar per conclosa la recopilació d'informació en el full de càlcul s'han arribat a acumular pel·lícules distribuïdes a Espanya a càrrec de 103 distribuïdores diferents, les quals he agrupat en una llista, alfabètica i diferenciada entre distribuïdores internacionals i nacionals, que es pot consultar a *l'Annex 1* del treball.

El gran nombre de distribuïdores també ha contribuït a la variació del nombre de pel·lícules ofertes per a cadascuna d'elles, com es pot veure presentat visualment al *gràfic 1* a continuació.

Gràfic 1: Distribuidores de pel·lícules xineses a Espanya

L'apartat del *gràfic 1* anterior mencionat com a *Altres* comprèn un grup de 70 distribuïdors diferents que disposen d'una sola pel·lícula per a cadascuna d'elles. Aquestes distribuïdors són les següents: Alta Classics S.L., Alta Films S.A., Antena 3, Beijing Galloping Horse Film, Bellparaiso S.A., Bravos Pictures, C.E.A. Distribución S.A., Caramel Films S.L., Celluloid Dreams, Cinematogràfica Ginza S.L., Cinemussy S.L., Cire Films S.L., Compañía Premium de vídeo y TV S.L., Cooperativa cinematogràfica de distribución, Creative Century Entertainment, Creative Films S.L., Daniel Márquez de la Plata Rivelles, Deegroup, Dionet Alta Definición Digital S.L., Distribuidora cinematogràfica internacional S.A., Distribuidora Films Norte S.L., Distribution workshop, Dreams Factory European S.L., Edko Films, Felipe Ramón Ramón, Fernando Arrontes Casaus, Film Buró Producciones Internacionales S.L., Flins y Píniculas S.L., Fortissimo Film Sales, Francisco Hierro Sostres, Gold International Films S.A., Gran vía Films, Grupo Vídeo S.A., Hispano Foxfilm, S.A., In-cine Distribuidora Cinematografica S.A., Internacional Films Distribución S.A., Ivex Films S.A., José Esteban Alenda S.A., Juan José Daza del Castillo, Kiss Comunicació S.L., La Sexta, Lider Films S.A., Lotus Films International S.A., Media Asia Distribution, Mediatres Estudio, Minerva Films S.A., Movistar Plus, Mundial Films, Musidora Films S.A., OK Records, Paragon Films, Paramount Home Entertainment S.L., Paycom Multimedia S.L., Producción Distribución Importación y Exportación S.A, RCA i Columbia Pictures Home Video, Record Visión, Rodeo Media S.A., Sony Pictures Classics, Telegrup S.L., Teleseis S.L., Tribanda Pictures, Tripictures S.A., Universal Pictures International Spain S.L., Verne Films S.L. i Atrium Films Distribución S.L., Wanda Films S.L., Warner Sogefilms A.I.E., White Pictures, X Y Z Desarrollos S.A. i Young Live Entertainment.

Com és clarament visible, només cinc distribuïdors (Golem Distribución S.L., Isaan Entertainment S.L., Manga Films, SelectaVisión S.L.U. i Lauren Film S.A.) de les 104 que completen la llista compten amb un nombre major de set pel·lícules.

És important mencionar que aquesta llista de distribuïdors es correspon només a un 37% de les pel·lícules presents al full de càlcul, com es mostra al *gràfic 2*, ja que de la gran majoria no se n'han pogut aconseguir dades. Llavors, la informació presentada sobre les distribuïdors per a l'estudi d'aquest Treball de Final de Grau es correspon a aquesta fracció del total de pel·lícules incloses.

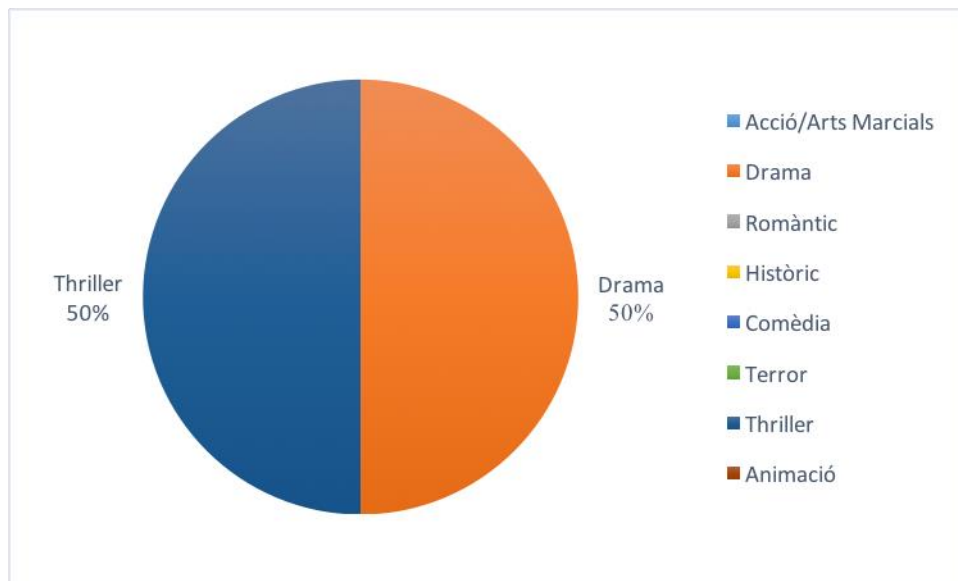

Gràfic 2: Dades recollides sobre les distribuïdores de pel·lícules xineses a Espanya

Atesos els resultats extrets al realitzar el recompte final de distribuïdores, s'ha considerat adequat deixar de banda la llista inicial i contactar amb aquestes cinc empreses amb més pel·lícules distribuïdes per mirar de passar-los una breu enquesta anònima (Vegeu l'Annex 3) en format digital i redactada en dos idiomes: català i castellà. La intenció a l'hora de realitzar aquest afegit informatiu era intentar esbrinar els seus criteris utilitzats a l'hora d'eleger les pel·lícules xineses del seu catàleg, així com per informar-nos de les vendes i projeccions comercials de les empreses que han optat per introduir films xinesos al mercat espanyol.

Els resultats extrets d'aquestes enquestes representen només una petita mostra del panorama de distribució de pel·lícules xineses dins del territori nacional actual, ja que només s'ha pogut aconseguir resposta de dues de les cinc distribuïdores elegides per a l'estudi.

Per a la pregunta "Quin mètode de selecció feu servir per a eleger les pel·lícules xineses presents al vostre catàleg?" ambdues distribuïdores han adduït l'èxit dels festivals internacionals i la direcció o presència d'un actor o actriu de renom al repartiment de la pel·lícula. A més, una d'elles ha admès l'aposta personal d'un directiu de l'empresa com a mètode de selecció. Enllaçant amb la segona pregunta del qüestionari, els gèneres més venuts entre les pel·lícules presents als seus catàlegs han empatat en thriller i drama (Vegeu el gràfic 3).

Gràfic 3: Gèneres més venuts per les distribuïdores de pel·lícules xineses a Espanya

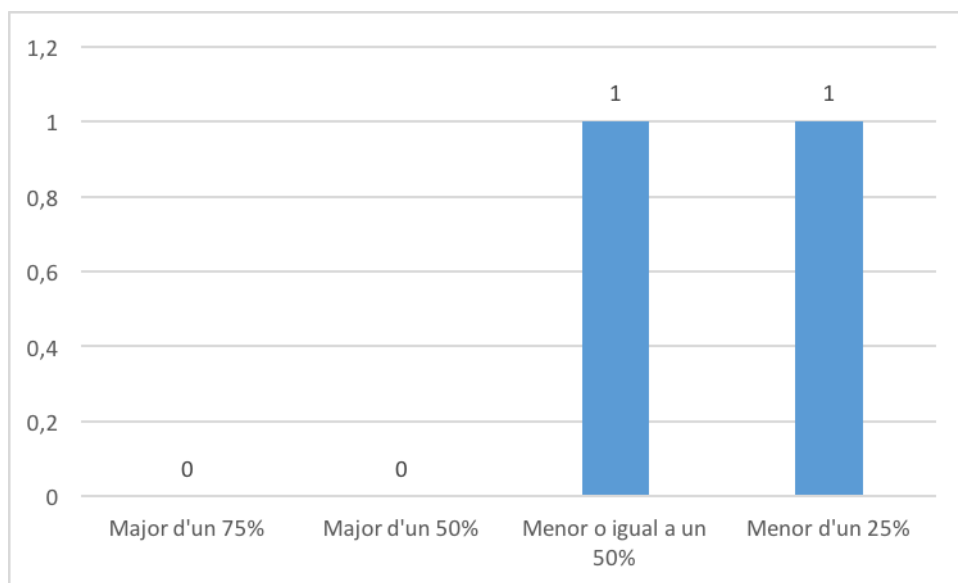
Entrant als mètodes de traducció, ambdues distribuïdores han elegit tan el doblatge com la subtitulació com a mètodes habituals. El seu ús, citant les seves respostes, es deu a una exigència del mercat. A més, sembla haver-hi diferència segons la seu èxit previ, ja que, cito:⁹ “Subtitulem algunes de les pel·lícules, però les estrenes més grans també les doblem”. Llavors, la seva traducció ve condicionada per la demanda del mercat, però també per les magnituds de l'èxit de les produccions que es comercialitzen.

Sobre la llengua de partida, només una de les distribuïdores utilitza el xinès com a idioma base per a les seves traduccions, però no descarta l'ús de segones traduccions de l'anglès en algunes de les seves pel·lícules. Així doncs, l'anglès seria la llengua de partida predominant.

Enllaçant amb selecció de pel·lícules per al mercat espanyol condicionada per factors externs al nacional, trobem un empat en l'opinió empresarial consistent en què les pel·lícules xineses no presenten un nombre important de vendes al nostre país, representant menys d'un 50%, i fins i tot menor d'un 25%, dels seus percentatges de vendes (Vegeu el gràfic 4). Tot i no representar un percentatge majoritari de vendes, aquests contenen entre els més alts dins del territori nacional, com s'ha pogut apreciar al gràfic 1 segons el nombre de pel·lícules distribuïdes a Espanya. Aquest fet es podria explicar fixant-nos en què Isaan Entertainment es defineix com una distribuïdora

⁹ Comunicació personal d'un/a responsable d'adquisicions d'una de les distribuïdores nacional de pel·lícules xineses a Espanya que ha realitzat l'enquesta de forma anònima en data del 9 d'abril del 2018.

independent de cinema asiàtic,¹⁰ tot i oferir altres pel·lícules d'òrgens diversos al seu catàleg. A més, també Selecta Visión i Golem Distribución demostren una gran iniciativa a l'hora d'establir ponts amb altres cultures, sent aquí d'important menció el contacte amb productores i distribuïdores orientals.¹¹ Llavors, aquesta especialització o gran aposta cinematogràfica asiàtica explicaria els tant per cents presentats al *gràfic 4* i els convertiria en un percentatge de vendes que, tot i que pot representar minoritari sobre el paper, realment es trobaria entre els més alts del nostre país.

Gràfic 4: Percentatge de vendes que representen les pel·lícules xineses per a les distribuïdores

Finalment, és important destacar pel futur cinematogràfic xinès al nostre país que les dues empreses contempen adquirir, en un futur, més pel·lícules xineses per a la seva venda a Espanya.

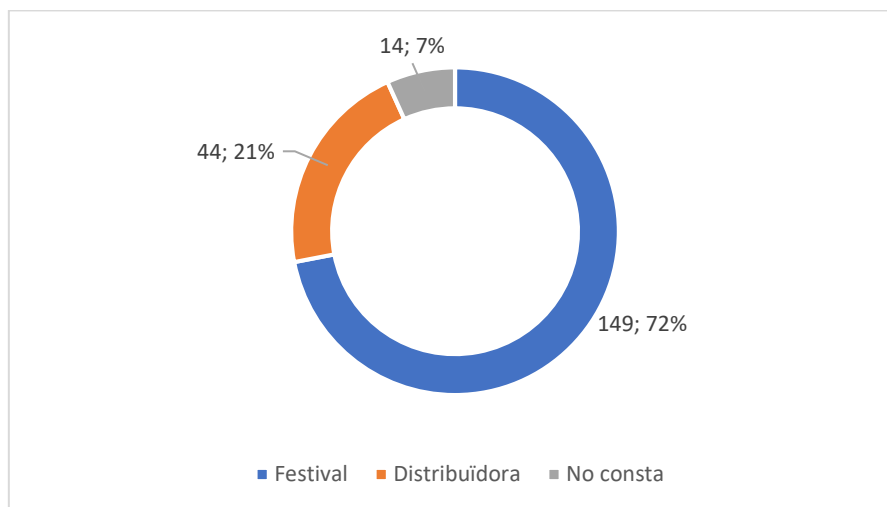
¹⁰ Vegeu l'apartat d'informació del Facebook oficial d'Isaan Entertainment <https://www.facebook.com/ISAAN-Entertainment-137882115992/>

¹¹ Vegeu <http://www.golem.es/distribucion/nosotros.php> i <https://www.selecta-vision.com/EMPRESA/QUIENES-SOMOS-ABOUT-US>

3.2. Les vies d'entrada

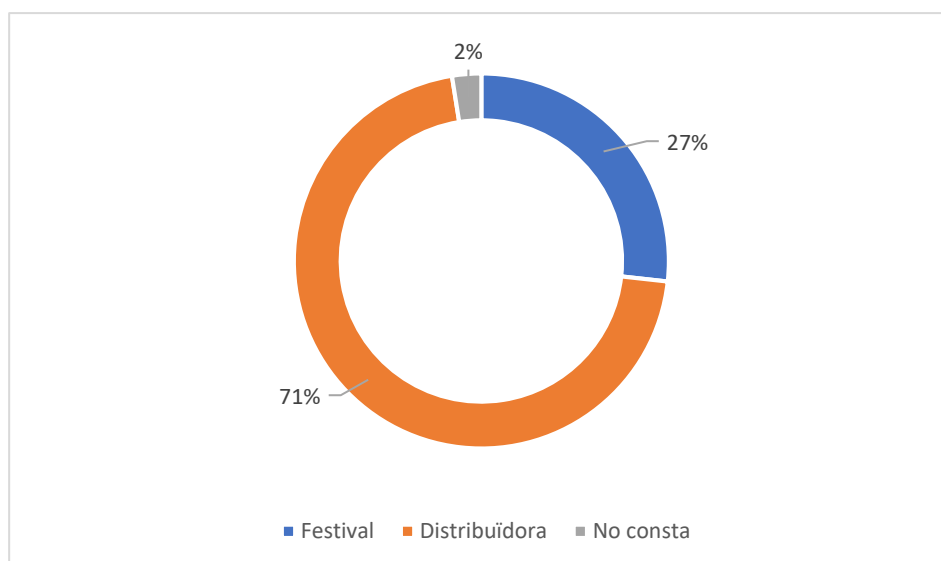
De les 577 pel·lícules incloses a l'estudi del full de càlcul del treball, s'han trobat dades que en relacionaven 207 del total a diverses edicions de festivals i/o projeccions al territori nacional.

D'aquestes 207 pel·lícules projectades, se n'ha fet un recompte per a mirar de determinar quines havien estat introduïdes per primera vegada al públic espanyol per part de distribuïdores, i quines per part de les pròpies projeccions en festivals. Un cop finalitzat el recompte, s'ha obtingut el següent resultat:

Gràfic 5: Vies d'entrada de les pel·lícules xineses projectades a Espanya

Com es pot veure exemplificat al *gràfic 5*, els festivals nacionals, amb un 72% del total, han estat en gran majoria pioners a mostrar al públic espanyol pel·lícules xineses.

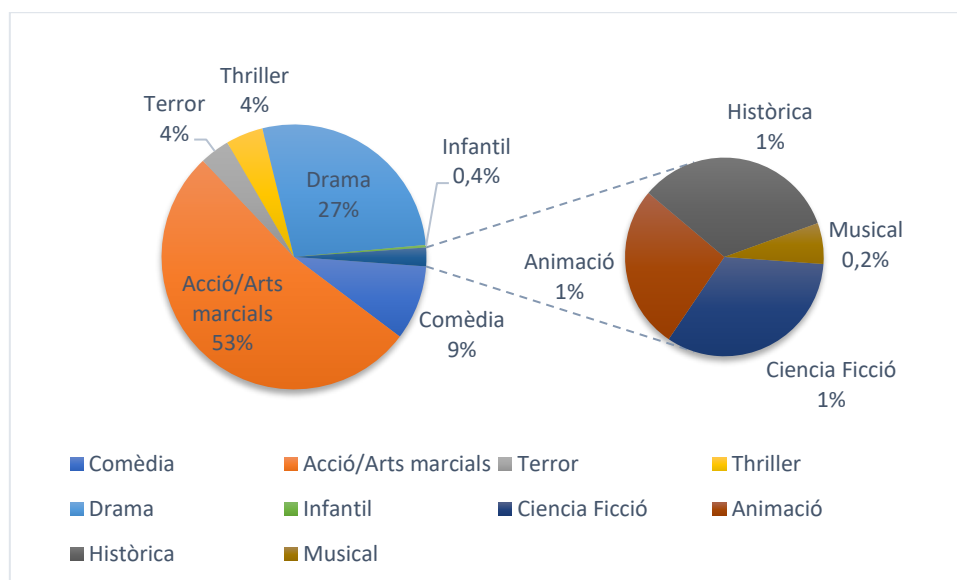

Gràfic 6: Vides d'entrada del conjunt de pel·lícules xineses introduïdes a Espanya

A pesar que, quan es compara amb el total de pel·lícules (577) el resultat majoritari es decanta a favor de les distribuïdores, com es pot observar al *gràfic 6*, és important donar visibilitat a la iniciativa dels festivals per a mirar d'aportar nous títols al panorama filmic nacional.

3.3. Els gèneres de les pel·lícules

Els gèneres de les pel·lícules xineses introduïdes a Espanya són força diversos sobre el paper però, si se'n fa una anàlisi quantitativa, es pot observar que no hi ha tanta diversitat com sembla. Vegem el gràfic 7:

Gràfic 7: Gèneres de les pel·lícules xineses introduïdes a Espanya

Si bé és cert que ens trobem davant d'una llista d'uns 10 gèneres diferents, al fixar-nos en els percentatges de cadascun d'ells es pot veure que més de la meitat de les pel·lícules se les emporta el gènere d'acció i arts marciais. El següent de la llista seria el drama, amb un 27% del total. Però les altres creacions fílmiques, que sumades a les arts marciais i l'acció, podrien ajudar a donar una visió més global de la cultura xinesa no arriben a superar el 9% i, en alguns casos, fins i tot estan per sota de l'1%. Aquesta descompensació contribueix a crear una mirada del món cultural xinès molt parcial pel que fa a la seva rica cultura.

Tal com prèviament he exposat en les motivacions del treball, una pel·lícula estrangera proporciona un canal directe entre l'espectador i una altra cultura, pel fet de considerar-se la filmografia pròpia d'un país com a part de la seva producció cultural. Així doncs, el visionat de pel·lícules creades fora de les fronteres nacionals hauria d'esdevenir una forma assequible d'assolir nous coneixements però, a causa de la predominança d'un sol gènere en el panorama cinematogràfic, aquests coneixements venen acotats a un sol àmbit.

Aquesta predominança es pot deure a la pròpia demanda dels espectadors, la qual cosa contribueix a crear unes expectatives fílmiques concretes i a crear o reforçar estereotips.

A més, és important mencionar una aparent incongruència entre els resultats obtinguts mitjançant les enquestes sobre els gèneres més venuts per les distribuïdores de pel·lícules xineses a Espanya (vegeu el *gràfic 3*) i els referents al total de gèneres introduïts al territori espanyol. Segons el *gràfic 3*, dels gèneres més venuts entre les pel·lícules presents als seus catàlegs són el thriller i el drama, empatant al 50% respectivament. Tanmateix, la informació mostrada al *gràfic 7* sembla contradir aquests resultats, amb un majoritari 53% pertanyent a l'acció i les arts marcial.

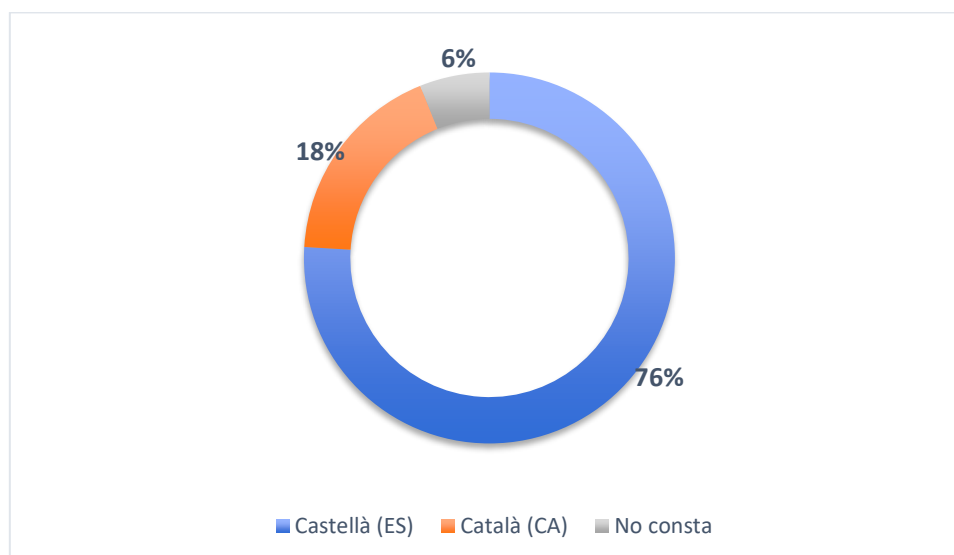
No obstant, aquesta confusió pot haver estat creada degut a un ús diferent de les etiquetes dels gèneres cinematogràfics o a una descompensació entre la venda particular de les distribuïdores enquestades i la oferta nacional total, referent als gèneres.

3.4. La traducció de les pel·lícules

L'apartat de la traducció ocupa una porció important en l'anàlisi de les dades, atès que l'objecte d'estudi són les pel·lícules estrangeres al nostre país.

Les dades extretes sobre l'any de traducció de les pel·lícules a Espanya corresponen a un 63% del total de les pel·lícules incloses al full de càlcul del treball. Això atorga una majoria de la qual poder extreure una visió de l'entrada cinematogràfica xinesa a Espanya, pel que fa a la seva traducció.

Començant per la llengua meta de dita traducció de cara al públic espanyol, trobem una majoria de pel·lícules traduïdes al castellà (ES) amb un 76% del total. Tot i així, no s'hauria de menysprear el gairebé 20% que representen les pel·lícules ofertes en català (CA), tal com il·lustra el *gràfic 8*.

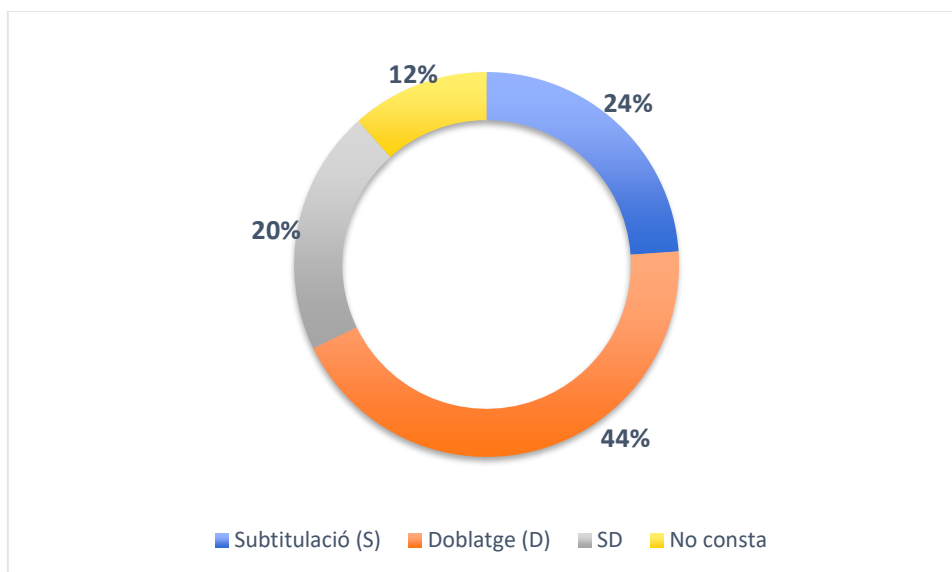

Gràfic 8: Llengua meta

Pel que fa a la modalitat d'aquestes traduccions, ja siguin al català o al castellà, l'opció del doblatge sembla ser la preferida per les distribuïdores, com es pot observar al *gràfic 9*. Tot i això, gràcies a l'opció de V.O. de molts DVD i Blu-ray, la subtitulació també guanya terreny en edicions amb opció mixta. Aquesta seria l'oferta de gairebé un quart de les pel·lícules, en les que es dona a elegir entre la subtitulació i el doblatge a l'hora de seguir la trama.

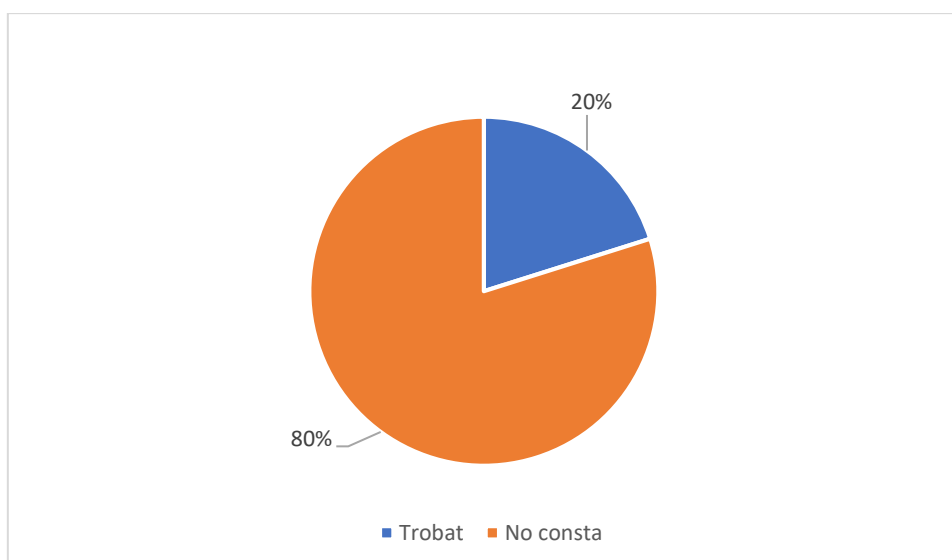
És important aquesta opció, ja que l'escolta amb V.O. permet l'apreciació auditiva de la banda sonora original del film, amb les connotacions culturals i tonals que aquesta aporta a l'espectador que la pugui comprendre. A més, en cas de no conèixer la llengua d'origen,

també és una experiència enriquidora que pot arribar a aportar nova informació sobre la pel·lícula o aportar nous coneixements sobre vocabulari o despertar interès envers a una llengua estrangera, fent ús del guiatge dels subtítols.

Gràfic 9: Modalitat de traducció de les pel·lícules xineses introduïdes a Espanya

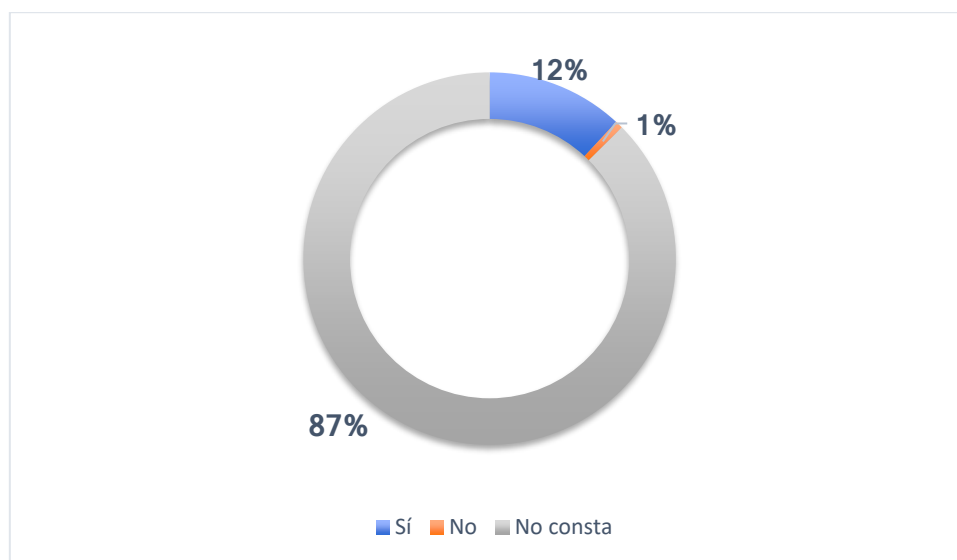
Mirant d'esbrinar millor el procés de la traducció en si, sorprèn la falta d'informació a l'hora d'intentar conèixer els noms dels traductors (tant per al doblatge com per a la subtitulació). Aquest buit crida l'atenció, ja que hauria de poder-se conèixer qui ha fet possible la comprensió dels films de parla estrangera entre els espectadors espanyols.

Gràfic 10: Traductors

Sorprenentment, només ha estat possible trobar el nom d'un 20% dels traductors implicats en la introducció de les pel·lícules de parla xinesa al nostre entorn. Aquesta *invisibilitat*

*del traductor*¹² també s'estendria, i fins i tot es tornaria més acusada, a l'hora d'intentar esbrinar la llengua original a partir de la qual s'han traduïts els films. D'aquesta manera, només s'ha recopilat informació sobre la traducció directa de la llengua xinesa a la castellana o catalana per a un 13% del total, com es pot veure representat al gràfic (11):

Gràfic 11: Traducció directa del xinès

Aquest percentatge és massa minoritari per a poder ser una mostra fiable del conjunt i, tot i que es pot observar una majoria de la traducció directa per sobre de la provinent d'una altra traducció prèvia a una altra llengua, com per exemple a l'anglès, aquest resultat podria ser enganyós, ja que una major recollida de dades podria fàcilment donar-li la volta. De fet, tornant al resultat extret de les enquestes a les distribuïdores nacionals (Vegeu l'apartat de *Resultats* sobre *Les distribuïdores*), només una de les dues empreses admetia que el xinès era llengua de partida de les seves traduccions, compartint amb l'anglès. Aquests resultats semblen indicar una major traducció provinent de l'anglès.

En aquesta mateixa línia de falta de dades, m'ha semblat important esmentar que el Ministeri d'Educació, Cultura i Esport del Govern d'Espanya va posar en marxa el setembre del 2017 una campanya anomenada *Autors invisibles* en suport del treball dels traductors.¹³ Lligant amb la connexió que prèviament he establert entre la producció fílmica i la cultura nacional, la campanya destaca el paper dels traductors professionals com a mediadors culturals i té com a objectiu donar major visibilitat a la seva labor.

¹² Amb aquest terme miro de referir-me a la falta d'informació sobre la seva feina, i no al seu mètode de treball a l'hora de interpretar el text d'origen per a crear-ne la seva traducció.

¹³ Vegeu <https://www.mecd.gob.es/prensa-mecd/actualidad/2017/09/20170925-traductores.html>

El fet de que una institució tan important com és un ministeri d'una país desenvolupat hagi de prendre acció sobre aquesta matèria no fa més que destacar la profunditat del problema que constitueix el desconeixement del treball dels traductors del nostre país i la necessitat de posar-hi solució.

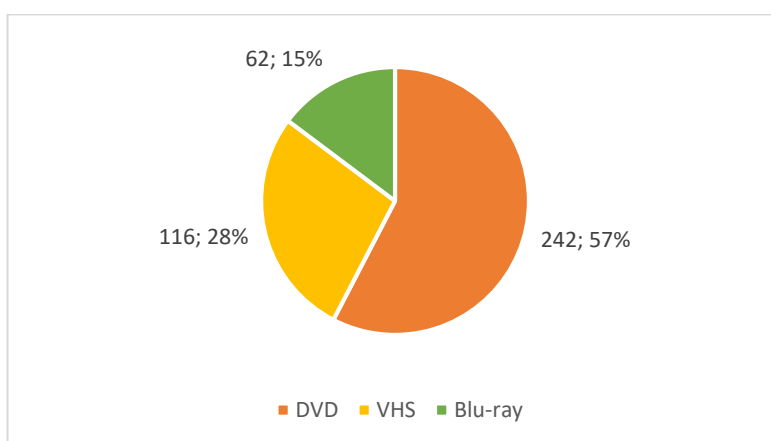
Tot i l'acció que s'ha dut a terme, és remarcable mencionar que la campanya es veu limitada a la labor dels traductors dins del món literari. No s'hauria d'oblidar que no és només la literatura la que depèn de la mediació de la traducció per a penetrar en les barreres nacionals, sinó que hi hauríem d'afegir les pel·lícules, així com també videojocs, revistes, software, publicitat, etc.

Així doncs, el món de la traducció cinematogràfica queda encara amagat a l'ombra del desconeixement públic.

3.5. Les edicions en VHS, DVD i Blu-ray

L'edició física de les pel·lícules d'origen xinès en territori espanyol consta dels suports d'emmagatzematge més usats i comercialitzats per a l'ús del visionat particular, com són el format VHS, DVD i Blu-ray.

De les pel·lícules llistades en el document de dades del treball, més de la meitat – concretament un 52%-, han pogut ser localitzades fàcilment mitjançant pàgines de venda en línia.¹⁴ Els films s'han dividit segons el format, o formats, amb els quals es podien obtenir i ha resultat en el gràfic que es pot veure a continuació (12).

Gràfic 12: Edicions en VHS, DVD i Blu-ray de les pel·lícules xineses introduïdes a Espanya

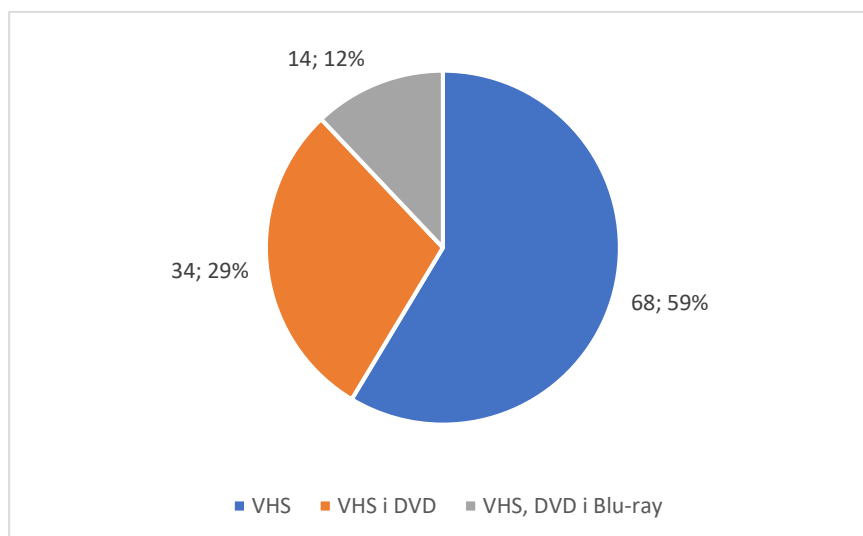
Com es distingeix clarament al *gràfic 12*, la majoria de les pel·lícules estan editades en format DVD, però les variables que ens poden aportar més informació són precisament les seves edicions minoritàries en altres formats, o l'existència de diferents formats per a un mateix film.

Deguda la popularitat del format VHS als anys 80 als 90, les pel·lícules que van estrenar-se a Espanya durant aquests anys, i fins i tot durant els primers anys del 2000, van ser editades per al gran públic en aquest format domèstic. Les diferències comencen a mostrar-se en la seva conversió i publicació en altres formats.

La majoria de les pel·lícules que s'han pogut trobar a la venda en línia, unes 68 de les 116 editades en VHS (59%), només eren presents en el format en el que van ser estrenades. També es poden comptar unes 37 pel·lícules que es van reeditar en format DVD i només

¹⁴ Vegeu <https://www.fnac.es> o <https://www.todocoleccion.net>

unes 19 que van arribar a passar del VHS al DVD i, finalment, al Blu-ray (vegeu el *gràfic 13*).

Gràfic 13: Edició i conversió del format VHS de les pel·lícules xineses introduïdes a Espanya

Curiosament, en les dues primeres categories es pot veure una correspondència entre el seu any d'estrena a Espanya i el seu format d'edició i reedició. Així doncs, la majoria de pel·lícules que només s'han trobat estrenades en VHS es van estrenar durant els anys 80 i 90, i les que també es troben en DVD, entre els anys 90 i els primers anys dels 2000. Llavors, veuríem una evolució temporal que també s'aplica en els formats de venda.

Ara bé, el cas dels VHS que han arribat a format Blu-ray sembla tenir un rerefons diferent.

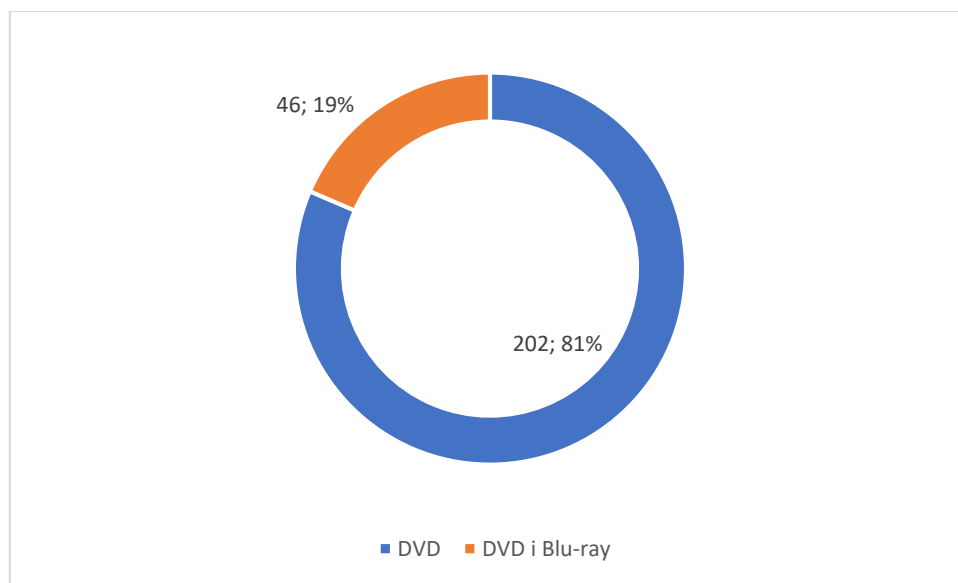
Es podria pensar que està relacionat amb la qualitat d'imatge en el moment de gravació però, amb la deguda cura i inversió econòmica, una pel·lícula originalment gravada per al format VHS pot arribar a convertir-se en un Blu-ray decent, ja que contenen suficient qualitat de gravació com per a permetre'n la conversió.¹⁵ Aleshores, s'hauria de posar el focus de l'anàlisi en aquesta inversió econòmica. Com ja s'ha mencionat en l'enquesta complementària del treball, les distribuïdores entrevistades no consideren que les pel·lícules d'origen xinès contribueixin en un percentatge important de les seves ventes totals (Vegeu l'apartat de *Resultats sobre Les distribuïdores*).

A més, també hi contribuiria el caràcter limitat de la seva reproducció. Donada la llarga popularitat del DVD, la majoria de cases compten amb un reproductor per a aquest format

¹⁵ Vegeu <http://www.dvdactive.com/editorial/articles/old-films-on-blu-ray-are-they-worth-it.html>

o, en cas de mancar-ne, es podria reproduir utilitzant qualsevol ordinador de sobretaula o portàtil que disposi d'introducció de discos. Aquest ampli rang de possibilitats no és tal en el cas de la reproducció dels Blu-ray, que precisen d'un reproductor especial, reduint-ne alhora el seu públic consumidor potencial.

Pel que fa a les pel·lícules en DVD que més tard s'han editat també en Blu-ray, aquestes conformen una minoria pel que fa el total de les editades en DVD (vegeu el *gràfic 14*).

Gràfic 14: Edició en format Blu-ray de les pel·lícules xineses introduïdes a Espanya

Així doncs, les pel·lícules en les quals sí s'ha invertit per a convertir-les en Blu-ray haurien de comptar amb un incentiu que justifiqués aquest risc d'inversió. Un repàs de la llista de les 19 pel·lícules que s'han editat tant en VHS com en Blu-ray mostra que el factor de pel·lícula, director i actor principal amb èxit internacional és determinant per a la seva distribució nacional, comptant entre elles amb *Vivir* i *Sorgo Rojo* de Zhang Yimou, *Tigre i drac* de Ang Lee o *Drunken master* de Yuen Woo Ping, protagonitzada per Jackie Chan. Aquest fet enllaçaria amb el mètode més utilitzat de selecció de pel·lícules per als catàlegs de les distribuïdores (Vegeu l'enquesta a l'apartat de *Resultats* sobre *Les distribuïdores*) o amb la major emissió d'aquestes pel·lícules per part de les cadenes de televisió nacionals (Vegeu l'apartat de *Resultats* sobre *Les televisions espanyoles*).

Una altra variable important és el temps d'espera entre la seva estrena a un festival nacional i la seva edició en DVD per a la venda particular. Aquest fet també es podria relacionar amb la porció de beneficis econòmics que aporten a les distribuïdores, com s'ha mencionat anteriorment. A més, la publicació d'una pel·lícula en Blu-ray va

relacionada amb el seu impacte al mercat. Llavors, si aquestes pel·lícules no estan considerades com a suficientment rendibles, això no contribuirà favorablement a la decisió d'acabar distribuïnt-les en la seva versió en Blu-ray.

Les grans estrenes al cinema ens tenen acostumades a un temps d'espera, relatiu al seu visionat a la gran pantalla, abans d'aparèixer en format físic. Però, com que aquest treball no reuneix dades sobre les projeccions de les pel·lícules d'origen xinès en cinemes o sales nacionals i la referència en les seves projeccions en festivals nacionals no és suficient per a realitzar una comparació, no se'n poden extreure dades representatives.

Tot i així, es podria anotar que encara que durant els últims anys els terminis de llançament de les pel·lícules en format físic s'ha anat escurçat -majoritàriament per la repercussió que ha tingut la pirateria en el mercat cinematogràfic-,¹⁶ en el cas de les pel·lícules xineses en el territori espanyol, un ràpid repàs de la base de dades ens mostra ocasions en les quals fins i tot s'han arribat a estrenar directament en format físic, com en el cas de *The Master*, de Tsui Hark.

Aquesta difusió majoritària dels films en format físic es podria relacionar amb la poca visualització de les pel·lícules d'origen xinès en festivals i projeccions nacionals, consistents en un 27% de les vies d'entrada dels films a Espanya enfront a un 71% de les distribuïdores, i portaria a deduir que la principal via de distribució de les pel·lícules xineses a Espanya es precisament la venda física a través de distribuïdores.

¹⁶ Vegeu <https://www.ionlitio.com/evolucion-de-los-plazos-de-lanzamiento-de-las-peliculas-en-dvd-blu-ray/>

3.6. Les plataformes online i traduccions no professionals

Actualment Internet ha anat guanyant terreny i han sorgit plataformes *online* de pagament que ofereixen als seus clients pel·lícules i sèries dins d'una catàleg tancat, així com uns nous videoclubs virtuals amb lloguers indefinits. Aquest és el cas de companyies com ara Netflix i HBO.

Un ràpid repàs de les pel·lícules que Netflix té en oferta ens mostra que com a mínim 7¹⁷ de les llistades al full de càlcul del treball apareixen al seu catàleg. Tenint en compte que cada mes desapareixen i apareixen nous films i sèries al seu llistat, aquest nombre pot anar variant.

També trobem altres serveis televisius que ofereixen un servei semblant, contractant un *plus* amb la línia d'internet i telèfon, com ara Movistar+.

Aquestes plataformes són mètodes alternatius que posen la creació fílmica a l'abast del públic espanyol i que compten amb traductors contractats per a traduir tant les produccions pròpies com les col·laboracions¹⁸ i, en alguns casos, fins i tot alguns materials audiovisuals adquirits que ja disposaven d'una versió de subtítols diferent en la seva versió en DVD/Blu-ray posada en circulació per les distribuïdores. En aquest darrer cas, les traduccions existents solen haver estat actualitzades o revisades pels traductors/es de les plataformes mencionades.¹⁹

Un aspecte a destacar d'aquestes plataformes és el fet de mostrar el nom dels subtítoladors i dobladors que han treballat en la traducció del seu contingut al final de la seva reproducció, com a part dels crèdits de la pel·lícula, sèrie o documental o en forma de subtítol.

A més, si contemplem la xarxa apart d'aquestes plataformes prèviament mencionades, i molts possiblement sense respectar els drets d'autor, trobem nombroses pàgines de visionat de vídeos on podem veure gairebé qualsevol pel·lícula de la qual en sapiguem el nom prèviament per a realitzar-ne una cerca ràpida al cercador *Google*. Per a aquestes pàgines no oficials i gratuïtes, existeixen altres formes de traducció no oficial. Em

¹⁷ Consultat a data de febrer del 2018.

¹⁸ Vegeu http://www.el-nacional.com/noticias/gda/como-lleva-netflix-traduccion-diferentes-idiommas_227318 i <https://partnerhelp.netflixstudios.com/hc/en-us/articles/115004749967-Hermes-Overview>

¹⁹ Vegeu <https://partnerhelp.netflixstudios.com/hc/en-us/articles/214969868-Why-are-Netflix-s-standards-for-Subtitles-and-Closed-Captions-so-high->

refereixo a plataformes com ara *Viki Sub*,²⁰ que compten amb voluntaris per a contribuir en la traducció, normalment grupal, de pel·lícules i sèries que després es publiquen gratuïtament per al públic internauta interessat.

Aquestes traduccions no són reglades ni professionals però també desenvolupen la seva labor a despertar l'interès dels espectadors, tant a apropar al públic de la xarxa les pel·lícules xineses que tradueixen, com a esdevenir el primer contacte dels voluntaris amb la traducció en forma de subtitulació.

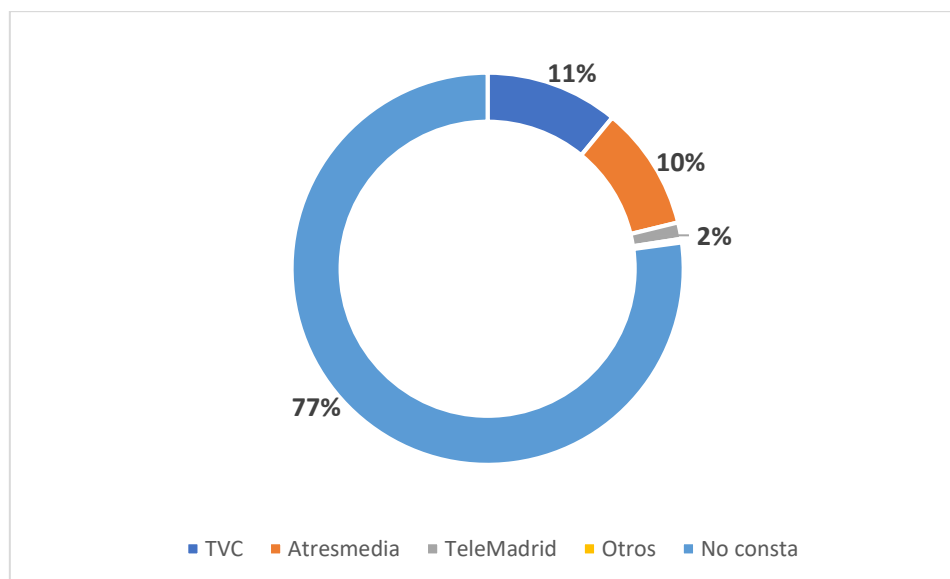
²⁰ Vegeu <https://www.viki.com/?locale=en>

3.7. Les televisions espanyoles

Pel que fa a les dades sobre les televisions, el llistat inicial sobre el qual es va treballar incloïa nou televisions nacionals amb les quals es va mirar de contactar per a aconseguir informació sobre les seves retransmissions de pel·lícules sinòfones. La llista mencionada és la següent:

- Televisions (9): Canal Sur, Compañía de Radio-Televisión de Galicia (CRTVG), Corporación de Radio y Televisión Española (RTVE), Euskal Irrati Telebista (EITB), Fundación Atresmedia España, Mediaset España Comunicación, Radio Televisión Madrid (Telemadrid), Radiotelevisión Valenciana (RTVV) i Televisió de Catalunya (TVC - CCMA).

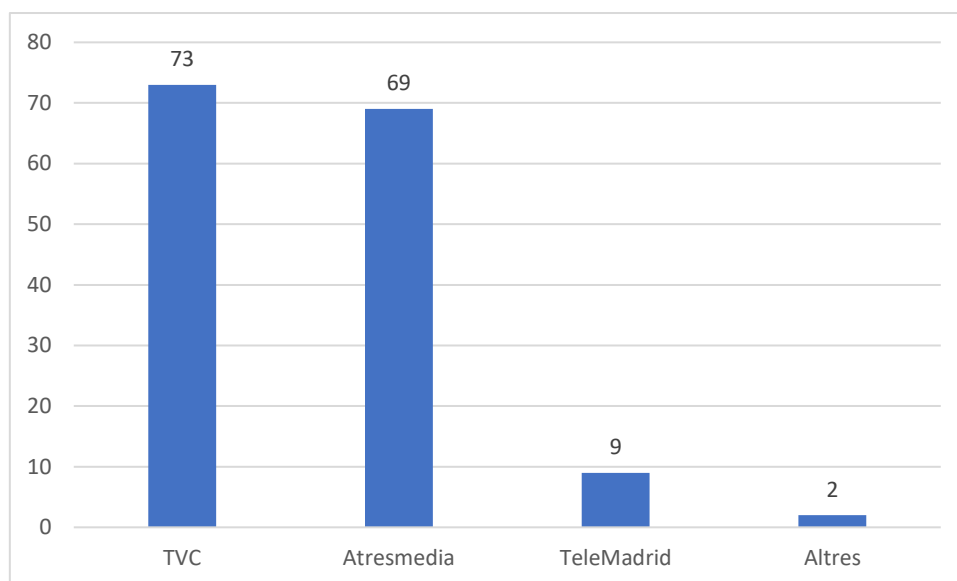
D'aquestes, només s'ha rebut resposta que permetés dur a terme l'estudi de tres televisions, dues d'autònòmiques i una de nacional: TVC, Atresmedia España i Telemadrid.

Gràfic 15: Dades recollides sobre l'emissió de pel·lícules xineses a la televisió

Com es pot veure al *gràfic 15*, un 77% de les pel·lícules presents a la base de dades no han estat retransmeses en antena en cap de les televisions de les quals s'ha pogut obtenir informació. Això suposa que només una minoria han pogut arribar al públic espanyol directament a les seves cases.

Passant a observar les dades recollides per televisions, en el *gràfic 16* podem veure la quantitat de pel·lícules per a cadascuna de les televisions de les quals se n'ha recopilat llistats d'emissió.

Gràfic 16: Pel·lícules xineses retransmeses per les emissores participants a l'estudi

Televisió de Catalunya (TVC) i Atresmedia Espanya s'emporten el primer i segon lloc, respectivament, a poca distància. Pel fet que TVC és una televisió autonòmica, les xifres resulten sorprenents.

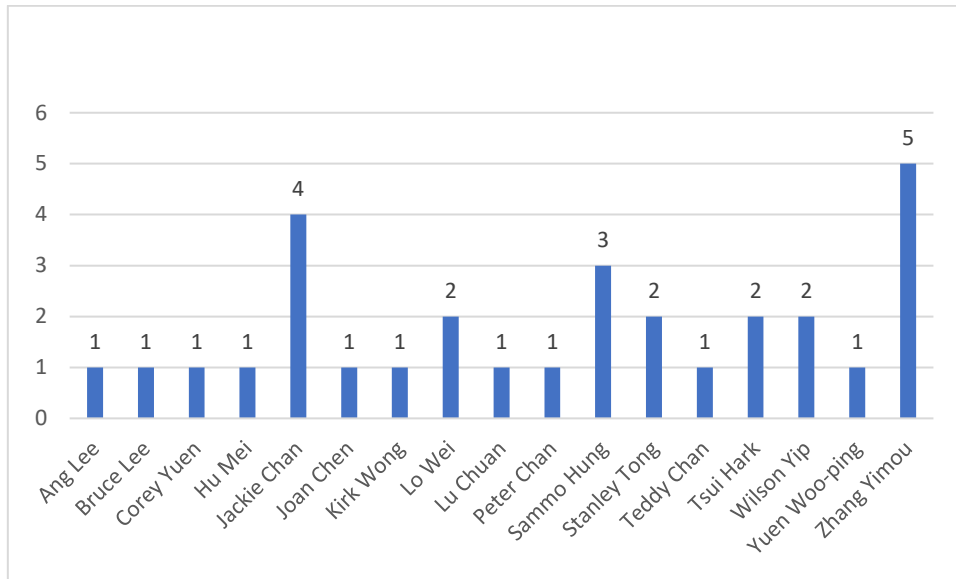
El valor amb nom d'*Altres* es correspon a dues pel·lícules per a les quals, durant la seva cerca en línia, s'han trobat dates de retransmissió televisiva en televisions alienes a les tres anteriorment mencionades. Aquestes cadenes de televisió són: Movistar Estrenos i RTVE.

D'un conjunt total de 122 pel·lícules, unes 30 (24,6%) han estat emeses en almenys dos dels canals de televisió mencionats anteriorment i, només una d'aquestes, ha estat visionada en els tres canals, en concret, *El Mite* d'Stanley Tong, i de la qual Jackie Chan n'és una de les estrelles principals.

Aquesta llista de 30 pel·lícules conté majoritàriament pel·lícules de Zhang Yimou i Jackie Chan (vegeu el *gràfic 17*), els dos àmpliament reconeguts al terreny internacional. Pel que fa a la seva relació amb els festivals o premis, no es troba tanta participació en festivals nacionals o internacionals. Per exemple, *Tigre i Drac* d'Ang Lee no compta amb cap passada en un festival nacional però, en canvi, col·lecciona fins a quatre premis Oscar.

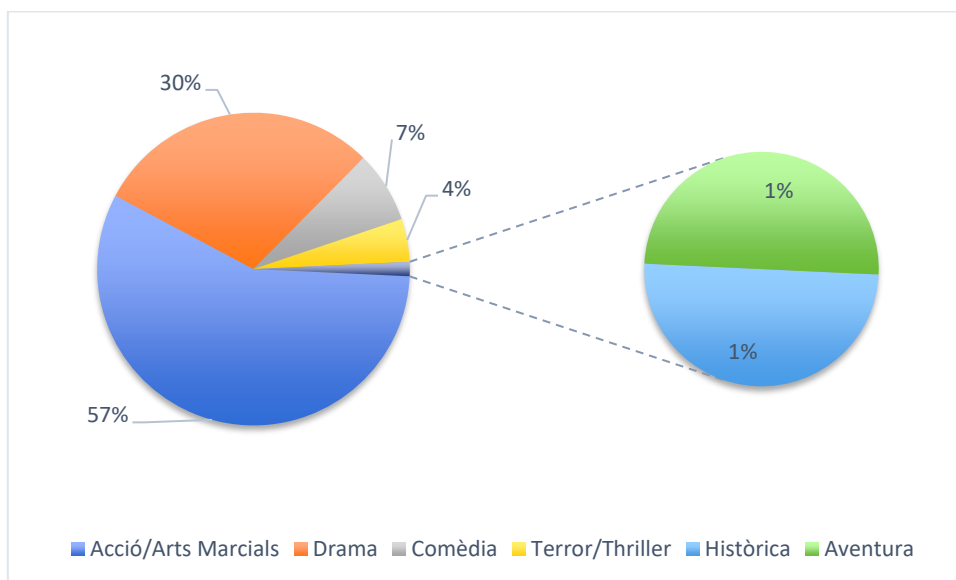
Aquestes dades semblen indicar que l'èxit internacional condiciona la retransmissió de les pel·lícules sinòfones a la petita pantalla del nostre país, i es poden traslladar als resultats extrets de les enquestes realitzades a distribuïdores nacionals (Vegeu l'apartat de *Resultats sobre Les distribuïdores*), que coincidien en utilitzar l'èxit en festivals

internacionals i el renom internacional de la direcció i el repartiment del film com a criteri de selecció de les pel·lícules xineses presents als seu catàleg.

Gràfic 17: Directors més emesos per televisió a Espanya

Pel que fa al gènere d'aquestes pel·lícules retransmeses, és significatiu destacar que els gèneres que més arriben a les nostres televisions són l'acció o arts marciais i el drama. A més, són els predominants per diferència, permetent-nos així poder traçar una imatge fidedigna de les preferències nacionals pel que fa a la creació fílmica xinesa on la comèdia representa un mer 7% del total.

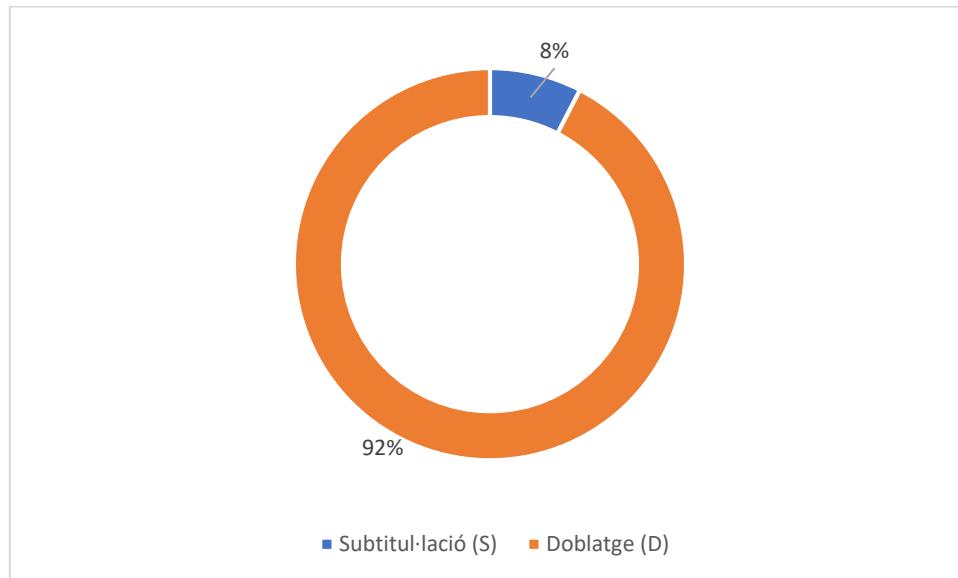

Gràfic 18: Gèneres de les pel·lícules emeses per televisió a Espanya

Aquesta observació lligaria amb la prèviament exposada pels gèneres de les pel·lícules distribuïdes en terreny espanyol. Així mateix, es fa evident un gran forat en la varietat del

que podria dir-se que constitueix el mètode més directe i popular de poder tenir accés tant a la producció fílmica com de la pròpia cultura xinesa, per part de públic espanyol.

Sobre la modalitat de traducció de dites pel·lícules, vegeu el gràfic explicatiu següent (19):

Gràfic 19: Modalitat de traducció de les pel·lícules xineses emeses per televisió a Espanya

La gran majoria de les pel·lícules emeses per televisió espanyola han estat doblades però podem veure una petita minoria que s'ha emès subtítolada, pertanyent aquesta minoria a cintes de la Televisió de Catalunya. D'aquesta manera, el mètode de traducció majoritari opta per a intentar que els films xinesos siguin més propers al públic espectador, eliminant el recurs auditiu de la llengua d'origen i intentant adaptar-lo a la llengua de meta.

4. Conclusions

Per a concloure aquest treball és important començar pel tram inicial en el seu desenvolupament, que consistia a completar la base de dades proporcionada pel grup de recerca TXICC.

Es important extreure d'aquesta feina de recopilació de dades resultats relacionats amb la dificultat d'aconseguir, precisament, la informació necessària per a completar-la. Per una banda, hi ha hagut certa complicació deguda a l'amplia quantitat de pel·lícules d'origen xinès que han estat introduïdes al mercat espanyol, un nombre en continu creixement que superava els títols originalment llistats a la base de dades i que deixa una finestra oberta per a seguir llistant-los en un futur. Tanmateix, aquest fet ens aporta una conclusió positiva, ja que demostra que la introducció de títols xinesos al nostre país és major de la que en un principi s'havia llistat i, tal com s'ha pogut conèixer gràcies a l'enquesta a distribuïdores nacionals, seguirà creixent ja que contempen seguir adquirint-ne per al seu catàleg.

Però, per altra banda, la feina de recopilació ha demostrat ser desafiant i, en ocasions, frustrant, ja que les respostes obtingudes per les institucions han sigut menors de les esperades i hi ha hagut casos en què no s'ha pogut aconseguir la informació perquè aquesta no figurava en cap document previ, com ara en el cas de la manca de visibilitat dels traductors i dobladors o les projeccions de la Filmoteca de Catalunya. Aquí es podria anotar que hi ha molta feina per fer en l'àmbit administratiu de la documentació, que facilitaria el procés de recerca.

Tot i aquests contratemps, l'objectiu d'aquest treball era poder arribar a conèixer l'impacte que la cultura xinesa hauria creat a Espanya, a través del format cinematogràfic comercialitzat i visionat al nostre país, i la creació de la base de dades ha estat suficient per a poder-ne acabar creant una petita fotografia.

Pel que fa a les vies d'entrada de les pel·lícules xineses, com ja s'ha mencionat prèviament en el cos del treball, aquestes es divideixen en festivals i distribuïdores nacionals.

Les distribuïdores són les majors responsables de la introducció dels films al territori espanyol, i també es podrien considerar la via principal de distribució de les pel·lícules dins del mercat nacional, tal com semblen indicar les dades recopilades sobre les versions

físiques dels films xinesos. Així, encara que no és important destacar la labor dels festivals nacionals quant al seu treball com a pioners a l'hora de presentar nous títols al públic espanyol, la poca visualització d'aquestes pel·lícules en festivals i projeccions nacionals contribuiria a la difusió majoritària dels films en formats domèstics i les seves estrenes directament en la venda comercial.

Tanmateix, s'ha de comptar també amb la seva visualització a la petita pantalla que, encara que minoritària i lligada als mateixos criteris que les distribuïdores i els festivals, és un mètode de contacte amb l'espectador directament a la seva llar. Per contra, les plataformes online, tant actuant dins com fora de la legalitat, compten amb més flexibilitat i poden arribar a contribuir en la distribució de títols que poden no haver arribat encara al territori espanyol en forma física.

Referent els mètodes de selecció, les dades demostren que la importància dels festivals nacionals perd terreny enfront dels internacionals, així com l'èxit dels propis directors o actors principals de les pel·lícules distribuïdes a Espanya. D'aquesta manera, l'èxit internacional condiciona la retransmissió de les pel·lícules xineses a les televisions espanyoles, la seva adquisició per part de les distribuïdores i, fins i tot, la seva possible edició en format Blu-ray per a la seva comercialització. Aquest fet deixa patent el treball que encara queda pendent per a reforçar la influència dels festivals nacionals de cinema d'origen xinès.

Com a representació cultural, és important observar els gèneres de les pel·lícules que han acabat arribant al públic espanyol. Aquí s'ha posat en evidència que, tot i l'amplia arribada de pel·lícules xineses al nostre país, aquesta ha estat descompensada en qüestió de gèneres. Més de la meitat es corresponen amb trames construïdes envers l'acció i les arts marcial, seguides en segon lloc pel drama. La motivació principal d'aquest treball era aconseguir traçar una correspondència entre la introducció de la cultura del país asiàtic a través de la seva producció cinematogràfica i la visió que aquesta podria acabar creant en l'espectador d'un país llunyà geogràficament i cultural. Veient els percentatges de distribució corresponent als gèneres es pot considerar que els coneixements sobre la cultura d'origen de les pel·lícules xineses es veurien acotats a uns certs gèneres i no permetrien crear-ne una visió cultural global, sinó més aviat contribuir a crear estereotips o expectatives fílmiques concretes. A més, aquesta sospita sembla confirmar-se a l'hora d'observar els gèneres més retransmesos per les televisions espanyoles o els més venuts

per part de les distribuïdores nacionals, que coincideixen amb els més retransmesos mencionats anteriorment.

Seguint aquesta mateixa línia d'aproximació cultural, s'ha pogut extreure que el mètode de traducció més utilitzat a l'hora de retransmetre per televisió o posar a la venda en format VHS, DVD o Blu-ray els films recopilats a la base de dades és, precisament, el doblatge. Així mateix, és important mencionar que la gran majoria de les pel·lícules emeses per televisions espanyoles també es retransmeten doblades, eliminant el recurs auditiu de la llengua de partida en la qual s'han concebut i gravat aquestes produccions artístiques. Lamentablement, fins i tot la llengua de partida que sembla ser la més utilitzada a l'hora de traduir les pel·lícules xineses no resulta ser precisament el xinès, sinó l'anglès. D'aquesta manera, moltes connotacions culturals poden haver-se perdut en la primera traducció i no es podrien reflectir correctament en la segona, al castellà o català, que arribaria al públic nacional.

Una excepció a la regla sembla ser el format en versió original (V.O.) del que disposen alguns dels formats físics comercialitzats donarien l'opció de l'apreciació auditiva de la llengua original del film. Aquesta opció de subtitulació no només pot permetre una experiència enriquidora a l'espectador expert, sinó que permet aportar nous coneixements i despertar interès en la cultura mare dels films visionats. D'aquesta manera les pel·lícules subtitulades poden constituir el primer contacte dels espectadors amb la llengua xinesa. En aquesta línia és important mencionar les plataformes online. Les traduccions en línia també proporcionen un mètode alternatiu de visionat de pel·lícules, fins i tot arribant a participar en la introducció de nous títols dels que encara no es pot disposar en format físic o obrint la porta a ser part del propi procés de traducció.

Així doncs, encara que a dia d'avui no compta amb unes dades de venda importants, els films xinesos s'estan obrint camí al territori espanyol i, gràcies a les perspectives d'adquisició de noves pel·lícules per part de les distribuïdores nacionals, encara resta camí per a anar formant, o reformant, la visió del món fílmic xinès dins de les nostres fronteres.

5. Annexos

Annex 1: Llistat de distribuïdors

Distribuïdors internacionals (21)

1. Atom Cinema
2. Beijing Galloping Horse Film
3. Bravos Pictures
4. Buena Vista Home Entertainment S.A.
5. Celluloid Dreams
6. Creative Century Entertainment
7. Deegroup
8. Distribution workshop
9. Edko Films
10. Emperor Motion Pictures
11. Gold International Films S.A.
12. Golden Network
13. Media Asia Distribution
14. Mei Ah
15. Minerva Films S.A.
16. Mundial Films
17. Paragon Films
18. Paramount Home Entertainment S.L.
19. RCA / Columbia Pictures Home Video
20. Sony Pictures Classics
21. Young Live Entertainment

Distribuïdors nacionals (82)

1. A Contracorriente Films
2. Ados Films S.A.
3. Alianza Cinematográfica Española S.L.
4. Alta Classics S.L.
5. Alta Films S.A.
6. Amboto Audiovisual S.L.

7. Antena 3
8. Avalon Productions S.L.
9. Barton Films S.L.
10. Bellparaiso S.A.
11. C.E.A. Distribución S.A.
12. Caramel Films S.L.
13. Cinematográfica Ginza S.L.
14. Cinemussy S.L.
15. Cire Films S.L.
16. Civite Films S.L.
17. Compañía Premium de vídeo y TV S.L.
18. Cooperativa cinematográfica de distribución
19. Creative Films S.L.
20. Daniel Márquez de la Plata Rivelles
21. Dea Planeta S.L.
22. Diafragma Producciones Cinematográficas S.L.
23. Dionet Alta Definición Digital S.L.
24. Distribuidora Cinematográfica Internacional S.A.
25. Distribuidora de películas S.A.
26. Distribuidora Films Norte S.L.
27. Dreams Factory European S.L.
28. Felipe Ramón Ramón
29. Félix Tusell Gómez (Estela Films)
30. Fernando Arrontes Casaus
31. Film Buró Producciones Internacionales S.L.
32. Filmax S.A.
33. Flins y Piniculas S.L.
34. Fortissimo Film Sales
35. Francisco Hierro Sostres
36. Francisco Saavedra Prats
37. Golem Distribución S.L.
38. Gran vía Films
39. Grupo Vídeo S.A.
40. Hispano Foxfilm S.A.

41. IN-Cine Distribuidora Cinematográfica S.A.
42. Internacional Films Distribución S.A.
43. Isaan Entertainment S.L.
44. Ismael González Díaz
45. Ivex Films S.A.
46. Izaro Films S.A.
47. José Esteban Alenda S.A. (Solita Films)
48. Juan José Daza del Castillo
49. Karma Films S.L.
50. Kiss Comunicació S.L.
51. L.T. Técnicas Audiovisuales S.A.
52. La Sexta
53. Lauren Film S.A.
54. Lider Films S.A.
55. Lotus Films International S.A.
56. Manga Films
57. Mediatres Estudio
58. Movistar Plus
59. Musidora Films S.A.
60. Neox
61. Notro Films S.L.
62. OK Records
63. Paycom Multimedia S.L.
64. Producción Distribución Importación y Exportación S.A
65. Record Visión
66. Rodeo Media S.A.
67. Selecta Visión S.L.U.
68. Sociedad General de Derechos Audiovisuales S.A.
69. Sociedad Kino Visión S.L.
70. Sony Pictures Releasing de España S.A.
71. Telegroup S.L.
72. Teleseis S.L.
73. Tribanda Pictures
74. Tripictures S.A.

75. Universal Pictures International Spain S.L.
76. Verne Films S.L. / Atrium Films Distribución S.L.
77. Vértice Cine S.L.
78. Vértigo Films S.L.
79. Wanda Films S.L.
80. Warner Sogefilms A.I.E.
81. White Pictures
82. X Y Z Desarrollos S.A.

Annex 2: Llista de les dades de contacte

Cadenes TV Espanya:

Cadena	Contacte
Fundación Atresmedia España	Sonia Vesperinas (Departament de Producció Aliena) svesperinas@atresmediatv.com
Mediaset España Comunicación	Centralita Mediaset: 91 396 63 00 Telecinco Cinema cinema@telecinco.es
RTVE Corporación Radiotelevisión Española	atencion.instituciones@rtve.es
Telemadrid	Alfonso Jiménez Cabello (Responsable de Programació Aliena) alfonso.jimenez@telemadrid.es
TVC. Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA)	Servei d'Atenció a l'Audiència http://www.ccma.cat/atencio Departament de Documentació imatges@tv3.cat

Distribuidores:

Distribuidora	Catàleg	Contacte
A Contracorriente Films	http://www.acontracorrientefilms.com/catalogo/	info@acontracorrientefilms.com
Caramel Films	http://www.caramelfilms.es/site/catalogoweb	caramel@caramelfilms.es
Cine Asia	http://www.cineasiaonline.com/	Enrique Galcerán

European Dreams Factory	http://edreamsfactory.es/category/catalogo/	Elena Panadero (Director of Marketing and Communications) elena@edreamsfactory.es
Golem Distribució	http://www.golem.es/distribucion/catalogo.php	Marta Artica marta.a@golem.es
Isaan Entertainment	http://xcatafal.wixsite.com/isaan/cina-asiatico	info@isaanent.com
Karma Films	https://karmafilms.es/catalogo-general/	<i>Aplicatiu web</i>
Mediatres Estudio	https://www.m3estudio.com/catalogo	info@m3estudio.com
Selecta Visión	https://www.selecta-vision.com/Tienda	info@selecta-vision.com
Vértigo Film	https://www.vertigofilms.es/peliculas/	info@vertigofilms.es

Festivals i projeccions:

Festivals i Projeccions	Programació	Contacte
BAFF/100.000 retinas	http://www.cccb.org/es/marco/ciclo/baff/212683	info@ccc.org
CineAsia	http://www.cineasiaonline.com/category/dia-a-dia-en-cineasia/	cineasia@cineasia.net
Cineclub de l'Institut Confuci	http://www.confucio-barcelona.es/index.php/actividades/cultura/cultura	fundacion@confucio-barcelona.es
Festival de Gijón	http://www.gijonfilmfestival.com/page/10255-programa	info@gijonfilmfestival.com

Festival de San Sebastián	https://www.sansebastianfestival.com/2017/premios_y_jurados/premios/1/7080/es	ssiff@sansebastianfestival.com films@sansebastianfestival.com
Festival Nits de cinema oriental de Vic	http://cinemaoriental.com/arxiu/	mail@cinemaoriental.com
Filmoteca Catalunya	http://www.filmoteca.cat/web/programacio	filmoteca.cultura@gencat.cat Telèfon: 935671070
Filmoteca de Andalusía	http://www.filmotecadeandalucia.es/programacion	informacion.filmoteca.ccul@juntadeandalucia.es
Lychee Film Festival	http://www.lycheefilmfestival.com/film/	info@lycheefilmfestival.com
Màlaga Fancine	http://fancine.org (Menú – Festival – Edicions Anteriors)	info@fancine.org fancine@uma.es
Setmana internacional del cine de Valladolid	http://seminci.es/historico-de-palmares/	festvalladolid@seminci.com
Sitges Film Festival	http://sitgesfilmfestival.com/cat/arxiu	info@sitgesfilmfestival.com

Annex 3: Enquesta sobre la presència del cinema xinès en les distribuïdores espanyoles

1. Quin mètode de selecció feu servir per a elegir les pel·lícules xineses presents al vostre catàleg?
 - a. Èxit en un festival nacional.
 - b. Èxit en un festival internacional.
 - c. Director o actor/riu de renom.
 - d. Demanda directa per part del públic consumidor.
 - e. Aposta personal d'algun dirigent de la distribuïdora.

2. Quin gènere és el més venut entre els presents al vostre catàleg xinès? Es pot escollir més d'una opció.
 - a. Acció/Arts marcial
 - b. Drama
 - c. Romàntic
 - d. Històric
 - e. Comèdia
 - f. Terror
 - g. Thriller
 - h. Animació
 - i. Altres:

3. Quin mètode de traducció feu servir més habitualment per a l'edició de les pel·lícules sinòfones?
 - a. Doblatge.
 - b. Subtitulació.
 - c. Ambdós.

Per què?

4. Quina és la llengua de partida sobre la que soleu treballar a l'hora de traduir les pel·lícules xineses al català/castellà?
 - a. Xinès

- b. Anglès
- c. Altres:

5. Considereu que les pel·lícules xineses presents al vostre catàleg presenten un nombre important de vendes al nostre país en comparació a les produccions nacionals?

- a. Sí.
- b. No.

6. Quin percentatge de vendes aproximat representen les pel·lícules xineses presents al vostre catàleg?

- a. Major d'un 75%
- b. Major d'un 50%
- c. Menor d'un 50%
- d. Menor d'un 25%

7. Està en el futur de la vostra distribuïdora adquirir més pel·lícules xineses per a la seva venda a Espanya?

- a. Sí.
- b. No.

6. Bibliografia

A contracorriente films. Catálogo. [Març 2018],

<http://www.acontracorrientefilms.com/catalogo/>

Asiateca Cine Asiático. [Març 2018], <http://www.asiateca.net/>

Atresmedia. Megacine. Programación Cinema [Març 2018],

<http://mega.atresmedia.com/programas/megacine/>

Base de dades del doblatge en Català. [Març 2018], <http://www.eldoblatge.com/>

Caramel Films. Catálogo. [Març 2018], <http://www.caramelfilms.es/site/catalogoweb>

CCCB Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. BAFF Festival de Cine

Asiático. [Març 2018], <http://www.cccb.org/es/marco/ciclo/baff/212683>

Centro de recursos sobre el doblaje en España. [Març 2018],

<http://www.eldoblaje.com/home/>

Cine Asia. [Març 2018], <http://cineasia.net/>

CineAsia Online Blogspot. Festivales Nacionales. [Març 2018],

[http://cineasiaonline.blogspot.com.es/search/label/Festivales cine](http://cineasiaonline.blogspot.com.es/search/label/Festivales+cine)

CineAsia Online. Día a día en CineAsia. [Març 2018],

<http://www.cineasiaonline.com/category/dia-a-dia-en-cineasia/>

CineAsia Online. Festivales Nacionales. [Març 2018],

<http://www.cineasiaonline.com/category/festivales/nacionales/>

DVD active. Articles. *Old films on Blu-ray: are they worth it?* [Maig 2018],
<http://www.dvdactive.com/editorial/articles/old-films-on-blu-ray-are-they-worth-it.html>

El blog de encadenados. [Març 2018], <http://aquiunamigo-elblogdeencadenados.blogspot.com.es/search?q=BAFF>

El Nacional Web. Noticias. *¿Cómo lleva Netflix la traducción de diferentes de idiomas?*
[Abril 2018], http://www.el-nacional.com/noticias/gda/como-lleva-netflix-traduccion-diferentes-idiomas_227318

El País Economía. Cinco días. Empresas. *Avánzite compra Manga Films para dar más volumen a Telson.* [Maig 2018],
https://cincodias.elpais.com/cincodias/2006/07/29/empresas/1154180385_850215.html

El País. Economía. *El grupo Lauren aprueba la disolución del “holding” y de la filial de distribución.* [Maig 2018],
https://elpais.com/diario/2004/09/11/economia/1094853609_850215.html

EL PAÍS: el periódico global. [Març 2018], <https://elpais.com/>

ésAdir. Filmoteca: pel·lícules. [Març 2018], <http://esadir.cat/filmoteca>

European Dreams Factory. Catálogo. [Març 2018],
<http://edreamsfactory.es/category/catalogo/>

Festival de San Sebastián. Programación. [Març 2018],
https://www.sansebastianfestival.com/2017/premios_y_jurados/premios/1/7080/es

Festival Internacional de Cine de Gijón. Ediciones anteriores. Programa. [Març 2018],
<http://www.gijonfilmfestival.com/page/10255-programa>

Festival Nits de Cinema Oriental de Vic. Cinema Oriental Arxiu. [Març 2018],
<http://cinemaoriental.com/arxiu/>

Fnac. Cine y Series TV. [Maig 2018], <https://www.fnac.es>

Filmaffinity. [Març 2018], <https://www.filmaffinity.com/es/main.html>

Fundació Institut Confuci de Barcelona. Activitats. Cultura. [Març 2018],
<http://www.confucio-barcelona.es/index.php/actividades/cultura/cultura>

Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Filmoteca de Catalunya:
Programació. [Març 2018], <http://www.filmoteca.cat/web/programacio>

Generalitat de Catalunya, Llengua catalana. Guia per al tractament de mots xinesos en català. [Maig 2018],
http://llengua.gencat.cat/ca/serveis/informacio_i_difusio/publicacions_en_linia/btpl_col/guia-per-al-tractament-de-mots-xinesos-en-catala/

Gobierno de España. MECD. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Catálogo de Películas calificadas. [Març 2018], <http://infoicaa.mecd.es/CatalogoICAA/>

Gobierno de España. MECD. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Nota de prensa. *El Ministerio de Educación, Cultura y Deporte pone en marcha la*

campaña 'Autores invisibles' en apoyo al trabajo de los traductores. [Maig 2018], <https://www.mecd.gob.es/prensa-mecd/actualidad/2017/09/20170925-traductores.html>

Golem Distribución. Catálogo. [Deseembre 2017],

<http://www.golem.es/distribucion/catalogo.php>

HKMDB. [Març 2018], <http://hkmdb.com/db/index.php>

IMDb. [Deseembre 2017], <http://www.imdb.com/>

Ion litio. *Evolución de los plazos de lanzamiento de las películas en DVD / Blu-ray.*

[Maig 2018], <https://www.ionlitio.com/evolucion-de-los-plazos-de-lanzamiento-de-las-peliculas-en-dvd-blu-ray/>

Isaan Entertainment. Cine Asiático. [Deseembre 2017],

<http://xcatafal.wixsite.com/isaan/cina-asiatico>

Junta de Andalucía, Consejería de Cultura. Filmoteca de Andalucía. Programación.

[Deseembre 2017], <http://www.filmotecadeandalucia.es/programacion>

Karma Films. Catálogo General. [Març 2018], <https://karmafilms.es/catalogo-general/>

Lychee Film Festival. [Març 2018], <http://www.lycheefilmfestival.com/film/>

Mediatres Estudio. Catálogo. [Març 2018], <https://www.m3estudio.com/catalogo>

Miradas de Cine. Archivo 2002-2015. [Març 2018], <http://archivo.miradasdecine.es/>

Mundo deportivo. Hemeroteca. [Març 2018],

<http://www.mundodeportivo.com/hemeroteca>

- Netflix. Partner Help Center. *Hermes Overview*. [Abril 2018],
<https://partnerhelp.netflixstudios.com/hc/en-us/articles/115004749967-Hermes-Overview>
- Netflix. Partner Help Center. *Why are Netflix's standards for Subtitles and Closed Captions so high?* [Abril 2018], <https://partnerhelp.netflixstudios.com/hc/en-us/articles/214969868-Why-are-Netflix-s-standards-for-Subtitles-and-Closed-Captions-so-high->
- Programación TV: Guía TV Televisión en FormulaTV. [Març 2018],
<http://www.formulatv.com/programacion/>
- Selecta Visión. Catálogo. [Març 2018], <https://www.selecta-vision.com/Tienda>
- Seminci. Cine de Autor. Semana internacional de Cine de Valladolid. Histórico. [Març 2018], <http://seminci.es/historico-de-palmares/>
- Sensacine. Películas. [Març 2018], <http://www.sensacine.com/peliculas/en-cartelera/cines/>
- Sitges Film Festival. Arxiu. [Març 2018], <http://sitgesfilmfestival.com/cas/arxiu/1968>
- Telemadrid - Radio Televisión Madrid. Programas. [Febrer 2018],
<http://www.telemadrid.es/programas>
- Todocolección. [Mayo 2018], <https://www.todocoleccion.net>
- Thomson Films. Film List. [Desembre 2018], <http://www.tomson-films.com/movieintroen1.htm>

Universidad de Málaga. Fancine. Festival de Cine Fantástico. Ediciones Anteriores.

[Març 2018], <http://externos.uma.es/cultura/fancine/2017/index.php/ediciones-antteriores>

Vértigo Films. Películas. [Març 2018], <https://www.vertigofilms.es/peliculas/>